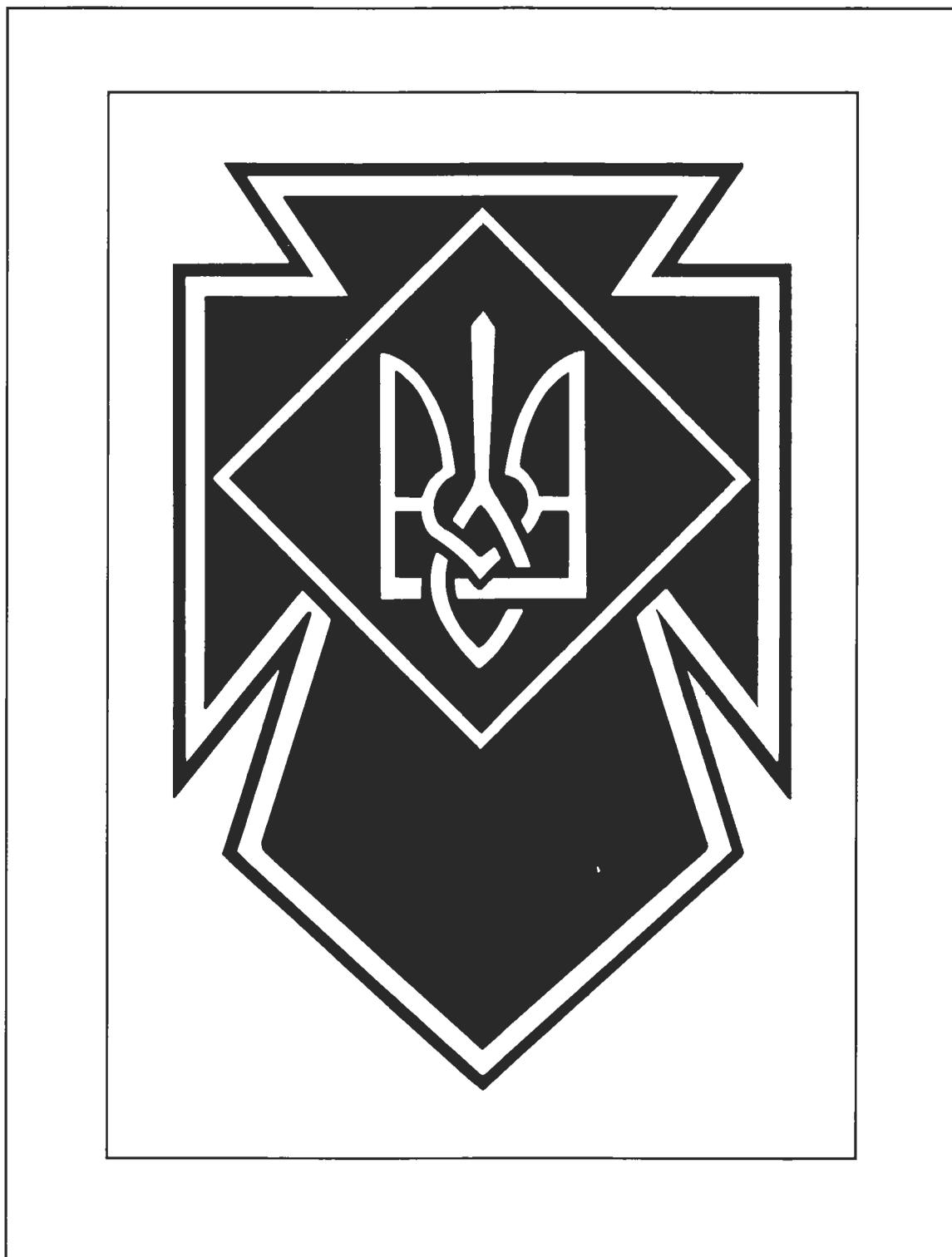

ПЕРЕЖИНСЬКІ ДЗВОНИ

№ 10-12 РІК I

ПЕРЕМИШЛЬ • ЖОВТЕНЬ
ЛИСТОПАД 1992
ГРУДЕНЬ

М. Степан: «Я, воїн Української Повстанської Армії ...»	2
Я. Грицьковян: <i>Визвольна боротьба українського народу</i>	3
О. Снігур: <i>Стовпились юні мрії</i>	7
М. Лебедь: <i>УПА проти німецьких окупантів</i>	8
<i>Повстанський Великдень</i>	9
<i>Розрита могила</i>	9
<i>Вечірня пісня</i>	10
<i>Ми вийдем жорстоке зустріти</i>	10
<i>Археологія</i>	10
<i>Скільки сонця</i>	10
<i>Манастир</i>	10
<i>Акваріум</i>	10
І. Джимала: <i>Кальників — погляд у минуле</i>	12
М. Н.: <i>Варто знати</i>	13
В. Пуцко: <i>Службник перемиського архієпископа Антонія з XIII ст.</i>	13
І. Чорновіл: <i>Незалежна Україна Василя Подолінського</i>	15
М. Литвин: <i>Революційний падолист 1918-го у Перемишлі</i>	18
Р. Линкевич: <i>Відкрита могила УПА в Лішній біля Сянока</i>	21
Б. Білий: <i>Пам'яті невинних</i>	24
<i>Проповідь о. митрата Степана Дзюбини в Явожні</i>	25
<i>Промова Анджеза Венгляжа</i>	27
о. П. Гудко: <i>Митрополит Андрей Шептицький</i>	27
О. Колянчук: <i>Про що пишуть інші</i>	29
<i>Вісті з-над Сяну</i>	31
<i>Вісті з України</i>	33

ПЕРЕМИСЬКІ ДЗВОНИ

№ 10-12/1992

«ПЕРЕМИСЬКІ ДЗВОНИ» — це регіональний, універсальний журнал, який віддзеркалює події і проблеми релігійного, суспільно-культурного і громадсько-політичного життя українців Перемищини.

У ньому — література, мистецтво, суспільно-культурні події, громадсько-політична думка, українська спадщина Перемищини, актуальні теми, ювілеї, рецензії, огляди, коментарі, листи до редакції, оголошення, бібліографія тощо.

Увага: передруки й переклади дозволені за поданням джерел; висловлена думка автора неконечно є поглядами редакції; редакція застерігає собі право скорочувати статті й виправляти мову.

Видає: Wydawnictwo WiB
Gdańsk, ul. Sobieskiego 14

Адреса редакції:
„Peremyski Dzwony”
ul. Komisji Edukacji Narodowej 3/2
37-700 Przemyśl
tel. 47-282

СПРОСТУВАННЯ

У 9. номері «Перемиських дзвонів» у статті „Kozmar Jaworzna” Євгена Місила помилково подано інформації про українців суджених поляками. Повинно бути:

„(...) Wyroki podlegały natychmiastowemu wykonaniu (w okresie od 1 maja do 31 lipca 1947 roku zapadło 110 wyroków śmierci). Po zakończeniu akcji „W” członków UPA sądziły Wojskowe Sądy Rejonowe w Krakowie, Rzeszowie i Lublinie. W latach 1947-1950 skazały one na karę śmierci 359 Ukraińców”.

Автора статті й Читачів за помилки перепрошує
Редакція

Редагує редакційний колектив у складі:
Андрій Степан — відповідальний редактор
о. Богдан Степан
Любомира Дева
Анна Кіх
Михайло Козак
Мирослав Левкович

Набір і лонка текстів: Zakład Wydawniczy „Tyrsa”,
03-614 Warszawa, ul. Kościeliska 7, tel. 19-95-43

«Я, воїн Української Повстанської Армії...»

УПА — Українська Повстанська Армія постала в 1942 році. Потреба створення Армії виникла вже в вересні 1941 року на з'їзді ОУН, коли-то народився Краєвий військовий штаб, якого Військовим референтом став Дмитро Грицай (ген. Перебийніс), пізніший Шеф штабу УПА.

Чому постала УПА?

Багатьох хотіло б вірити, що це українське знамено — битися, вбивати задля самої приємності...

Ще до II війни лівобережна Україна була ареною польської експансії, санаційного терору (до речі тут пригадати польський концтабір у Березі Картузькій, заложений 1934 року, де перебували «надто активні» українці). 1942 рік був другим роком німецької окупації, коли німець показав вже докладно своє правдиве обличчя. Тяжко було будувати армію в умовах ослабленої керівничої кадри ОУН — помордованої німцями (згинув тоді двох братів Ст. Бандери).

Це також був черговий рік діяльності енкаведистів, які винищували українців з другого боку. Кожна реакція викликає контрреакцію, а такою стався спротив українського народу не тільки проти німцям, також проти комуністам. Була це своєрідна у формі армія-партизанка. Тому варто придивитися ближче її початкам та організації. Українці мали дві дороги. Або вперше підготувати всі кадри, забезпечити все приналадженням і шойно тоді, одночасно на всій території, утворити армію. Але життя само, кажуть, дописує сценарій. Саме народ почав творити групи самооборони проти обом окупантам. Треба було не чекати, тільки оформити цей органічний рух. Це була друга дорога — одночасне збирання сил та заснування підпільних шкіл (наприклад старшинська школа в Мостах біля Львова).

Першим збройним відділом, який постав у жовтні 1942 року на Поліссі, був відділ «Остапа» (Сергій Качинський).

Варто також у цьому місці пригадати організаційну форму УПА. Від п'ятдесяти років усі ми чули в телебаченні, радіо, читали в пресі про „bandy UPA”. Багатьом приводило це на думку горстки скривлених психічно, обмежених резунів, яких однією ціллю було вимордувати всіх поляків. Останні часи польського та українського народів є так покрученими, що залишмо тут усі моральні осуди, емоції та просто пригляньмося фактам, які також підтверджують польські історики. Армію очолювала Головна команда та Головний військовий штаб. Головним командиром УПА був Р. Шухевич (ген. Чупринка) та Шефом штабу — Д. Грицай (ген. Перебийніс). Штаб складався з шістьох відділів:

1. Організаційно-мобілізаційного (оперативного) — займався збиранням, копиченням зброї і зоруженням, творенням магазинів, верстатів направи, пушкарських верстатів;
2. Розвідного — відповідальний за організацію розвідки;

3. Господарчого — оформлюючий опорядження, магазинування матеріальних засобів. Також тут підлягали медично-санітарні служби, в яких складі були відділи медичні, фармацевтичні та громадського догляду (цей відділ займався родинами членів УПА);

4. Вишкільного;

5. Пропагандивного;

6. Політично-виховного;

Як на так тяжкі умови, непогано собі радили — правда?

Тепер пригляньмося, будь ласка, організації людей в армії. Багатьох вже електризували самі назви відділів — рота, курінь... Найменшою групою був рій — 10 чоловік, три рої творили чоту, три стрілецькі чоти та одна кулеметна — сотню. Тактичною одиницею був курінь, який обіймав три-чотири сотні.

В початках 1944 року сили УПА числили 50 власних куренів та 15 заприязнених народів — як подає П. Мірчук¹. Далі він пише: «В хвилі приходу большевиків на західно-українські землі кількість бійців УПА доходила до 80 000 українців і около 20 000 чужонаціонального елемента». З приводу своїх функцій (оборона українського населення) армія була поділена територіально: УПА-Північ (Волинь і Полісся), УПА-Південь, УПА-Схід, УПА-Захід (Галичина, Буковина, Закарпаття, Закерзоння). Кожна група ділилась на Воєнні округи (ВО). На Закерзонні діяв «Сян», яким командував «Орест» (М. Онишкевич).

Питання — чому пропала ця Армія? Чи насправді була це *Droga do nikąd*, як написали Шота і Щесьняк? Гляньте, будь ласка, на присягу вояків УПА²: «Я, воїн Української Повстанської Армії, взявши в руки зброю, урочисто клянусь своєю честю і совістю (...):

Боротись за визволення всіх українських земель і українського народу від загарбників та здобути Українську Самостійну Соборну Державу. В цій боротьбі не пожалю ні крові, ні життя і буду битись до останнього відділу і остаточної перемоги над усіма ворогами України. (...).

Обмежує тільки до повстанської долі на Закерзонні. Ще до закінчення II війни Польща 9 вересня 1944 року підписала договір з УРСР про переселення українців на територію Радянської України. Завдяки власне УПА ця акція не закінчилась повним виселенням. 15.06.1946 року польська влада проголошує «репатріацію» українців закінченою.

Опісля завершення війни, в роках 1945-46 на Закерзонні перебуває біля 20 сотень (2400 чоловік³), проти яким польський уряд кидає, від червня 1945 року до вересня 1947 року, біля 6000 жовнірів Війська Польського, не числячи відділів НКВД, МО. 28 травня 1947 року у Варшаві підписується польсько-чесько-совєтський договір про з'єднання військових дій проти УПА і цього року переводиться акцію «Wisła». Про її «досягнення» так пишуть Шота і Щесьняк²: „W czasie trwania operacji zlikwidowano (zabito lub ujęto) 1509 członków UPA. Ponadto do obozów odosobnienia odesłano 2781 aktywnych członków OUN. W czasie akcji zdobyto: 6 moździerzy, 3 rusznice ppanc., 11 cekaemów, 103 erkaemy, 171 peemów, 701 karabinów, 128 pistoletów,

303 гранати, 531 min przeciw piechocie, kilkadziesiąt tysięcy sztuk amunicji, 2 radiostacje, 16 radioodbiorników, 2 centrale telefoniczne, 20 maszyn do pisania, 30 magazynów żywnościowych (w tym ponad 32 t zboża), 24 konie oraz wiele innego sprzętu, materiałów archiwalnych i propagandowych. Zniszczono 1178 różnego rodzaju schronów i budynków. Straty własne wyniosły 90 zabitych i 188 rannych (bez strat żołnierzy KBW oraz funkcjonariuszy UB i MO). 31 lipca 1947 roku operacja „Wisła” została zakończona”.

Повстанців винищували до одного, вистежували як диких звірів, так теж і в багатьох випадках трактували. А потім? Послухаймо, як виправдалися: „Wyпадków morderstwa i niezdiscyplinowania nie należy jednak generalizować. Zdecydowana większość żołnierzy i oficerów ofiarnie wykonywała swoje obowiązki mimo zrozumiałych obiektywnych trudności i niewygód (...) «Żołnierze i oficerowie są niezwykle przemęczeni — pisali z-ca d-cy 9 DP do d-cy OW Kraków — są bataliony (...), w których od początku akcji żołnierze i oficerowie nie rozbiegali się do snu (...)»”.

Залишимо це без коментаря.

У цьому році появилася книжка — Н. Pająk *Za samostijną Ukrainę*, де між іншим друкуються протоколи виконання присудів смерті, згідно з декретом від 13.05.46 р. та всевладним позовом: „Przynależność do nielegalnej organizacji mającej na celu oderwanie się części terytorium Państwa Polskiego”.

За що можна було розстрілювати? Наприклад за те, що хтось був початальником: Василь Башук — розстріляний 19.10.46 року. За що можна відсидіти 15 років в тюрмі? Наприклад за те, що хтось помагав збирати по селах яйця, масло, м'ясо для повстанців: Зоя Кісіль — відсиділа все, не змогли відкликання до самого Берута, де писала, що має їй щойно 15 років...

Вшануймо пам'ять тих людей одним днем в році, тепер коли Україна вже є.

«ПОСТАНОВА УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ

про визнання дня 14-е жовтня 1942 року днем постанови Української Повстанської Армії (УПА) та про встановлення цього дня святковим днем УПА.

У місяці жовтні 1942 р. на Поліссі постали перші збройні відділи, що дали початок Українській Повстанській Армії.

1. Для зафіксування цього історичного моменту визнається день 14-е жовтня 1942 року днем постанови УПА.
2. Для вшанування цього моменту день 14-е жовтня, що збігається з історичним козацьким святом Pokrovi, вводиться як святковий день УПА.

30 травня 1947 р.

УКРАЇНСЬКА ГОЛОВНА ВИЗВОЛЬНА РАДА»

Бібліографія:

¹ Петро Мірчук, *Українська Повстанська Армія 1942-1952*

² Antoni B. Szcześniak, *W. Szota Droga do nikąd*

³ Henryk Pająk, *Za samostijną Ukrainę*

вересень '92, Гданськ

Марія Степан

Визвольна боротьба українського народу. Повстанський рух за самостійність. Причини невдачі визвольної боротьби (1918).

Шанс вирватися з чужого поневолення під час Першої світової війни ми, як народ, прогавили. Які ж були причини цієї невдачі?

Однією з найголовніших причин була невідповідність українського народу, брак мудрої політичної верхівки. Коли після вибуху революції ставилися справи незалежності України, то політична верхівка задумується, аналізує питання федерації України з Росією. Три перші Універсали становлять справу федерації, як одну з дуже важливих точок. А в третьому навіть говориться, що Україна буде змагатися за те, щоб українськими силами «помогти всій Росії». Тільки пізніше, коли більшовики виявили свою ворожнечу проти українського визволення, переміг погляд, що треба творити самостійну державу і тоді появився четвертий Універсал.

Другою причиною невдачі було те, що цю державу ми будували у вогні революції, серед духового розхвилювання народу. Не було часу роздумувати. Все робилося під впливом революційних настроїв. Українську державу ми будували під різними революційними гаслами, з різними партійними програмами. Це доводило до гризні і взаємної ворожнечі, вводило заміщення і хаос.

Третьою причиною було те, що наш народ не хотів признавати авторитету своєї влади. Йому взагалі кожна влада здавалась зайвою, насильницькою. І він ставав до неї в опозицію. Цим і пояснюється те, чому і Центральна Рада, і гетьманська влада, і врешті Директорія — не мали загального признання. У зв'язку з цим поставали недоліки й в організуванні збройних сил. Військо — це сила, а сила — це влада, яка може загрозити таким чи іншим привілеям. Цього особливо боялись соціалістичні партії.

Четвертою причиною був більшовизм, який у перших своїх початках був немов тим магнітом, що притягував до себе народну масу, зокрема цю «заморену голодом». Широкий масі здавалося, що більшовизм, навіть московський, принесе всім користі. Ніхто навіть і не здогадувався правдивої його суті, не додумувався, який страшний катаклізм несе оцей більшовизм народам.

Нарешті п'ятою причиною були міжнародні обставини. Вирішальним було те, що Антанта, перемигши центральні держави, поставила собі за ціль створити новий лад в Європі, в якому чільне місце займала Польща і Росія. Україна не то що не була їй потрібна, але й заважала у її планах. Тому-то й Антанта давала допомогу і Польщі, і Росії.

За винятком останньої, всі інші причини зв'язані були з нашим народом, з його провідними тоді діячами. Помилки з нашого боку, як бачимо, було багато, й ми тепер їх добре бачимо.

Наслідки програної в Першій світовій війні для нас очевидні. Кожний з нас відчув їх на власній спині. Це була катастрофа для нас, хто-зна чи не найбільша

в нашій історії. І в Росії, і в Польщі супроти нашого народу почався жакхливий терор.

Наслідки цього терору відомі не тільки для нас, але й усього світу. Згадаймо «голокавст» українських селян в тридцятих роках, свідомо замучених голодом більшовиками. Які ж страшні наслідки мусила принести втрата 4 до 5 мільйонів селян, також і економічні. Не менш болочим для українського народу були масові арешти і розстріли української творчої інтелігенції. Сьогодні вже обчислено, що самих тільки письменників та поетів загинуло в тридцятих роках близько 450. Для порівняння додаймо, що Союз українських письменників в 1959 році нараховував 534 особи.

Жорстоко розправились більшовики і з Греко-католицькою Церквою — одиноким ще бастионом українства. В днях 7-10 березня 1946 року в кафедрі св. Юра у Львові організовано, за допомогою КГБ псевдосинод і силою приєднано українських католиків до російського православ'я. Тих, що ставили спротив арештовано і заслано в Сибір. Мученицькою смертю загинули єпископи: Йосафат Коциловський, Григорій Хомишин, Микита Будько, Григорій Лакота, Павло Гойдич, Теодор Ромжа. Загинули сотні священників, монахів і монахинь.

Українські політичні лідери, організатори визвольної боротьби українського народу, мусили враховувати у своїх планах, перш за все, причини невдач визвольної боротьби в 1918 році, зроблені помилки з боку наших провідників. Визвольний рух, а маємо тут на увазі ОУН і УПА, основує свої дії на трьох головних залаженнях: державна самостійність українського народу; соборність думки й дії; особиста жертвенність кожного у боротьбі за національну незалежність. Коли порівняємо ці залаження зі згаданими причинами недоліків 1918 року, то зараз же бачимо, що саме їх забракло нашому народові в цьому історичному часі.

Державна суверенність є політичним завершенням національного прагнення, є гарантом повного й необмеженого розвитку націй так у господарському, як і духовому відношенні. Сьогодні, це не викликає у нікого жодних сумнівів. Ця свідомість зроджується також у найбільшого раба. Думка, що розвиток нашої держави можна здійснювати тільки в умовах державної самостійності, сьогодні загальноновизнана і очевидна. А в життя вводила її консеквентно тільки ОУН. Змагання за державну незалежність були її основним принципом.

Державна незалежність України залежатиме не тільки від наших бажань, доводили оунівці. Але в першу чергу від духовості українця, бажання жити самостійним життям, сильної віри в себе, в свої можливості. Оунівці намагалися якби «вкорінювати концепції духової соборності української нації». Звідси зроджувався військовий лад з залізною військовою дисципліною, підпорядковування всього боротьбі за самостійність. І в ніякому разі не можна цього засуджувати, називати тоталітаризмом. На Третньому великому зборі українських націоналістів, стверджувалось: «Здиференціованість українського суспільства — це явище нормальне, але вона не повинна переходити певних меж, вона повинна знаходити розв'язку в національній солідарності, як головній прикметі всякого політично-дорілого народу». Ставлення вузьких групових інтересів на перший план в умовах боротьби за самостійність,

слушно здалися оунівцям абсурдними. Тому-то Націоналістичний провід постійно намагався довести до об'єднання українських політичних сил в один національний визвольний фронт.

Успіх в боротьбі за духовність українців, соборність їхньої думки, сьогодні очевидний. Бачимо це виразно на територіях, де діяли наші підпільницькі організації, велась повстанська боротьба, вводилась думка національної соборності і духовного перетворювання.

Дальшим ключовим питанням у підході до проблем національного визволення, вважається «людина» — її підхід до конкретного здійснення національних аспірацій, її свідомість і етичність. Християнська церква вимагає від її вірних не тільки визнання її догм, але й готовності активно проповідувати ці догми і, коли треба, навіть і життя віддати за свою віру. Так само й національна революція вимагає від її учасників поєднання ідеалізму з чином. Саме на такий активний ідеалізм кладе український націоналізм наголос у підході до духового перевиховання української людини.

Ці елементи стали підставою організації боротьби за державну незалежність напередодні і в час Другої світової війни, точніше в 1941-1950 рр.

Я очевидно не буду переказувати історії організації УПА, її боротьби. Пригадаю лише деякі факти.

Змагання за державну незалежність, потреба захисту перед німецьким терором і дій більшовицьких партизанів на Україні, створили конечність організації збройних відділів. Першою повстанською формацією була «Поліська Січ», створена 1941 р. Тарасом Боровцем, в'язнем Картузької Берези і німецького концтабору. Восени 1942 р. формуються дальші невеликі військові відділи, які діють на Волині і Поліссі. Навесні 1943 р. ОУН розбудувала військові частини під назвою УПА. Ця ж Українська Повстанська Армія організувалась і діяла в Галичині та Закерзонському краю. За весь час існування УПА, тобто до початку 1950 року, провідні кадри УПА творились оунівцями, але в її рядах і також на провідних постах були люди різних переконань, і тому УПА мала загальнонародний характер.

Збройні змагання УПА проходили виразну еволюцію і можна їх розглядати в різному контексті. Як, наприклад, оборони населення перед німецьким і більшовицьким, врешті польським терором; як формацію майбутньої регулярної армії; як мобілізацію українського населення до боротьби з окупантами.

І боротьба, і тактика змінювались. Мали вони також і регіональну специфіку. Наприклад, явно виділяються дії, що проходять на Волині і Поліссі, і дії на території Закерзонського краю, де боротьба мала більш гуманний характер, а збройні акції були протидією на національне переслідування, примусові вивози. Згадую про це не випадково. Польська історіографія дуже часто боротьбу УПА зводить до Волинських конфліктів.

Тема Волині загальноновідома і не буду довше над нею затримуватися. Але вона і в нашому, і в польському середовищі розбуджує темпераменти, і не дозволяє вести нормальних відносин. Зрозуміло, що всякі репресії на цивільне населення, отже і на польське, треба оцінити негативно. Але ці події не виникли без причин, не були — як це пробують вмовити польському суспі-

льству деякі публіцисти — виявом нашого характеру, кровожадності. Люціан Карачко в своєму нарисі трагічних польсько-українських взаємин, вказує цілий ряд польських провокацій на Волині і Поліссі відносно українців: рухів, які спричинилися до спалаху гніву і ненависті, а саме: організування на цій території польської адміністрації, ще в часі окупації привернення рухів, які намірювалися приєднати українські землі до Польщі (навіть дорогою збройної боротьби). Вже в 1941 р. польський еміграційний уряд — маючи на увазі вищезгадані цілі — створив „Biuro Wschodnie”, яке мало відіграти знаменну роль відносно квестії „mniejszości pańodowuch” замешкалих на територіях (пригадую, що цією меншістю було 75% українців). Надто цей же уряд в 1942 р. прийняв постанову про викликання „Powstania Ogólnego” проти німців, коли вони послаблять свої сили. В планах цього Повстання передбачалася боротьба також і з українцями. Головний комендант АК стверджував тоді, що «поруч німців, як головного противника, бачить додаткових, в першу чергу українців». «Від початку — говорить далі — будемо змушені до боротьби за Львів». Плани, які зроджувалися в польських збройних силах, не залишали сумнівів, що поляки й не намірюються вести будь-які переговори з українцями на тему українських земель. Взаємна боротьба була отже в планах поляків, але вони очікували на відповідніший час. І то мабуть спонукало наші радикальні сили до згаданих дій.

Згадаймо теж деякі факти з 1919-1939 років польської окупації Західної України і Волині. Перш за все інтенсивну колонізацію наших земель, полонізацію українського населення, католизацію Волині. Тільки протягом червня і липня 1938 р. польська адміністрація на території Люблінського воєвідства розібрала 91 церкву, 10 каплиць і 26 домів молитви (православних). Всі інтратні становища займали поляки. Польські господарства основувались головно поселенцями поляками. За даними волинського воєводи з 1936 р., на 1732 початкові школи, українських було тільки 11, при біля 75% українського населення. Українських селян обминали при наділюванні фільварчних земель. Для „poskromienia” українців організовано в 1934 р. Березу Картузку, організовано пацифікації. Я вже не нагадаю поодинокі кривд, які заподіяно селянам, українській інтелігенції, духовенству, політичним в'язням, спацифікованій громадськості. Саме ця жорстока політика зроджувала ненависть, заохочувала до творення відділів «самовідплати».

Визвольний рух не мав тут якоїсь основної цілі розбурхування польсько-української війни, а навпаки є докази, що шукав угоди з польським підпіллям, розмов про майбутнє цих земель. Польська сторона абсолютно відмовлялась від ведення будь-яких переговорів на ці теми.

Я довше затримався над цією проблемою, бо в польських публікаторах значно викривляються ці події, а нерідко говориться прямо про якісь вроджені жорстокості українців. При аналізі і оцінці волинських подій завжди треба брати до уваги також і ці, вищезгадані факти.

Мабуть не виявлю нічого надзвичайного, коли скажу, що повстанський рух УПА, в такій формі, як дійшов він під кінець сорокових років, в згадані часи

щойно оформлявся, організувався. Погляди на справу польсько-українських відносин тільки що кристалізувалися. Навіть в самій ОУН велись тоді спори, а іноді доходило й до збройних конфліктів. Тому-то не можна розглядати УПА-ОУН тільки на основі волинських подій. А збройну боротьбу з комуністами в Закарпатському краю, просто треба відокремити. Самі найкраще знаємо як зроджувався національний рух на цій території. В самій основі він обороняв українське населення від «червоноармійщини», охороняв наших синів від посилки їх на «гарматне м'ясо», від особистих розрахунків нової польської адміністрації, яка творилася після фронту. Всі ми добре знаємо, що після втечі німців, наші села стали об'єктом нападів, грабування і вбивства. Українці, як такі, не підлягали жодній амнесії. Навіть праця в німецькій молочарні, в українській школі під час окупації, в гміні чи будь-якому уряді зараховувалась до співпраці з німцями. Підлягала карі. А було й так, що вистачило бути українцем, щоб знайтися за ґратами. В такій ситуації народжувався упівський, повстанський рух на Закарпатті.

Ще кілька слів на тему ОУН-УПА а німці. В польській комуністичній і не тільки комуністичній історіографії, публіцистиці повно інсинуацій про співпрацю УПА з німцями, німецьким фашизмом. Згадаймо хоч би цю розрахункову літературу типу *Łuny w Bieszczadach, Bój o Wetlinę* ітд.

Факт перебування Проводу ОУН в Німеччині не був віддзеркаленням якихось його надій на німецьку допомогу для України. Ще в 1937 р. писалось в ОУНівському часописі «Самостійна думка»:

«В нашій боротьбі не маємо інших приятелів, крім нас самих. Навіть Німеччина не збудує нам України. Гітлерові не лежить на серці доля української нації».

Позиції ОУН на початку Війни були цілком виразні. ОУН бореться за самостійну українську державу і в цій боротьбі не приймає ніякого компромісу.

Цю суверенність позицій засвідчив Провід українських націоналістів вже напередодні німецького нападу на Польщу, відкинувши пропозицію німецького уряду дати наказ до збройного виступу на західних українських землях проти поляків. Цю саму позицію він зберіг і за весь час війни, відмовившись у будь-який спосіб співпрацювати з Німеччиною без попереднього визволення України.

Після заняття німцями Львова у червні 1941 року, як загалом відомо, проголошено Україну, створено власний український уряд. Хоч цей уряд, з тактичних мотивів і декларував союз з Німеччиною, то все ж німці його негайно зліквідували. Починається безоглядний терор гестапо. Від німецьких куль гинуть: Микола Лемик — заступник Крайового провідника ОУН; в Житомирі в тюрмі німці розстрілюють Василя Хому і Миколу Кваса (з Проводу), в Києві розстрілюють Василя Щирбу, Сандецького, Олену Телігу (письменницю) разом з чоловіком. Рідні брати Бандери — Олекса і Василь опинились в Осьвенцімі, де й загинули. Ці смертні «вироки» пройшли теж в Закарпатті. В пам'яті старших людей залишилися інформації про смерть 50 членів ОУН в Сяноці (розстріляні гестапо як заложники), між ними Головінський з Балигорода, Черешньовський зі Стежниці, Москалики з Березниці. Жаль, що досі ніде нема про них згадки.

Видумки отже про співпрацю УПА з гестапо, німцями — це дешеві інсинуації для читачів згаданої вже розрахункової літератури типу *Luny w Bieszczadach*. На жаль ці видумки ввійшли в стереотип українця, створили міф серед польського населення про бандерівців, упівців, членів ОУН.

Важко в одній статті передати всі аспекти української визвольної боротьби. Не можна однак не згадати, хоч би в пунктах, окремо, про боротьбу в Закарпатті. Тим більше, що всі ми тут у якійсь мірі зв'язані з тим Закарпаттям. Прагну ще раз підкреслити, що становить вона окрему сторінку повстанської боротьби, типової, характерної для багатьох визвольних змагань у світі, не схожої, наприклад, на змагання на Волині чи Поліссі, змагань, що проходили на першому її етапі.

УПА на Закарпатті — це типова збройна формація, яка протиставилася насильству комуністичних відділів Польського Війська, Міліції, польської Безпеки. Веде боротьбу з польськими збройними силами. Причому тільки в ситуації її необхідності. Припиняє будь-які масові відплати на цивільному населенні. Там, де є це можливе, веде мирні переговори з поляками, польськими підпільними організаціями. Зовсім нерідко, в початковій фазі, повстанці відпускали на волю полонених міліціонерів та жовнів. Докази можна знайти в багатьох українських публікаціях.

Боротьбу в Закарпатському краю очолювали такі видатні діячі як Ярослав Старух і Мирослав Онишкевич. Їхнім головним питанням було протиставитися польським комуністичним органам та шовіністичним елементам. Як пам'ятаєте, в 1945 р. польське підпілля специфікувало Закарпаття. Жертвою впали такі села як: Пискоровичі, Павлокома, Люблинець, Сагринь, Горайці, Кобильниця Руська, Коритники, Кальниця та інші. Тільки рішучі протидії УПА припинили польський терор.

УПА протиставилася теж виселенню нашого суспільства на Україну в 1946 р., вела боротьбу з червоною Польщею і московським НКВД. Ця боротьба, акція виселення стає широковідомою у світі. До цілого культурного світу керуються петиції, за допомогою кур'єрів УПА, всім закордонним представництвам у Варшаві. Більш відомим є «Відкритий лист українців, замешкалих за лінією Керзона», написаний англійською, французькою, німецькою мовами та переданий відповідним посольствам у Варшаві.

Дії в Закарпатті, за залізною завісою Москви, мали неабияке політичне значення для нашого народу, викликали чималий відгомін серед багатьох політиків світу. Про визвольну боротьбу писали закордонні газети, звітували радіостанції. Чимало розголосу принесло вбивство генерала Кароля Сверчевського — комуніста ще з боротьби в Іспанії.

Кінцевий акт боротьби УПА усім відомий, маю на увазі збройну боротьбу.

Сьогодні, дякувати Богу, зовсім відкрито можемо говорити про наслідки та недоліки.

Заслугою політичної праці ОУН-УПА є позитивний вплив на свідомість народу, на українське політичне життя і думання. Ця ідейна орієнтація творила добрий ґрунт і для сьогоднішніх незалежницьких дій в Україні. Саме таку перспективу хотіли викликати в нашому

народі організатори ОУН, коли робили підсумки програми під час Першої світової війни.

Але справа непроста. Неприхильні нам противники пробують всілякими способами компрометувати український самостійницький рух. Однією з таких спроб є спрепарована і розповсюджена поміж польськими послами й сенаторами тайна постанова Крайового провуду ОУН від 22 червня 1990 р. В цій видумці повно інсинуацій, брехні, наприклад, у справах ревізії польсько-українського кордону, якихось контактів з німцями і підготовкою німецько-українського розподілу Польщі, загарбання Білорусі і таке інше. А головна мета цих дій, знеславити оунівський самостійницький рух, не допустити до будь-якої легалізації цього руху.

Думаю, що й в Україні, часто при допомозі бувших кагебістів, цей рух засуджується, всіляко обмежується його впливи, зокрема там, де люди пізнали цей рух тільки за допомогою комуністичної літератури. Треба, отже, відстоювати свої права, боротися за них, бути стійким у своїх поглядах, пояснювати ці ідеї у власних домах, у сусідів, розмовляти про ці справи і з поляками.

Разом з тим треба скріпляти нашу незалежну державу (за Неї адже ви боролися, терпіли у в'язницях, посвятили цій справі особисте життя), треба максимально мобілізувати для її підтримки наш народ, нашу громадськість, де б вона не жила, ангажувати їх до «мирної революції», усвідомлювати. Треба допомагати скріпляти українську економіку, вводити приватну власність, окремий фінансовий розрахунок.

В інтересі української держави, нас усіх є зміцнення демократичного блоку в Україні, скріплення її демократичних сил, об'єднаних в Народному Русі. Віримо, що цей Рух має добру стратегію, що в своїй політиці базує на найголовніших національних інтересах і пріоритетах держави, використовує всі сили нації, спрямовані на досягнення найголовнішої сьогодні в нас цілі — повної незалежності.

На закінчення моєї статті хочеться згадати може маленьку, але на мою думку, дуже важливу справу. Саме справу публікацій ваших спогадів. За десять-двадцять років ніхто вже не пам'ятатиме ваших славних доріг, ваших особистих переживань, вашого особистого труду в боротьбі і важких днів у тюрмах, концтаборах. Була б величезна шкода, коли б цей згромаджений вами капітал пропав безслідно. Треба докласти усіх зусиль, щоб на тему вашої боротьби появились книжки, публікувались мемуари, спогади, статті українською і польською мовами. Залучуйте до цієї праці, коли треба, людей з підготовкою. Саме цей ваш матеріал буде нейтралізувати політику противників, бо правда за вами. Не забудьте справ політичної освіти. Колись німецький філософ Лейбніц сказав: освіта спроможна змінювати обличчя землі. Нехай же допоможе вона очистити від всякої скверни нашу Україну, наш незалежницький рух. Слава Україні!

Опрацював:
Ярослав Грицьковян

Сповнилися юні мрії

спогад очевидця

Коли молодим юнаком став у рядах УПА то часто мріялось, у не одного з нас, що коли побідимо, то у Києві будемо маширувати на дефіляді. Не один із нас думав, що зустріне там дівчину, яка стане судженою. Та життя і боротьба були непримиреними. Багато із нас зложили свої молодечі голови у могили. Не усім бажаним довелось дійти до «обіцяної землі», щоб там мирно жити. Треба було багато перенести трудів та ворожих перешкод, щоб зайти на захід, де сподівались одержати азиль та були певні, що не будуть видані ворогам. Здавалось, що вже усе пропало, що труд нашої боротьби пішов на марне. Залишиться лишень згадка в історії. Та не так бачило це Боже Провидіння. Ось 50-у річницю зорганізування УПА ми святкували у Києві, а почалось воно так.

В четвер 6.08.1992 р. ми виїхали з Перемишля до Львова. Зі Львова до Києва ми виїхали вечором спеціальним поїздом. Було, здається, 14 вагонів і таких поїздів було більше, знаю що один був з Івано-Франківська, а другий з Тернополя. До Києва ми приїхали в п'ятницю біля години 10-ї. Там перевезено нас автобусами до військового училища ім. Калініна. Там ми також харчувались на військовій кухні. В п'ятницю увесь день ми відпочивали. Трохи не добре, що було так гарячо, десь те сонце аж притискало чоловіка до землі.

В суботу рано по сніданку, всі уставились трійками в колону з прапорами, шарфами і помашерували з «піснею на устах» до Палацу культури «Україна». Тут належить зазначити, що було багато ветеранів уніформах і шапках мазепинках. Мундури були трьох кольорів: зелені, сталеві й гранатові, а було тих мундирових добра сотня. В поході вони ішли перші, а за ними в цивільному одязі і жінки, яких було чимало. Було також багато з-за кордону — з Америки, Канади, Англії, Польщі, Франції і Австралії. З палацу перед походом до залу всіх нас пореєстрували, а відтак розпочались привітання і промови. Виступали такі доповідачі, як: голова оргкомітету О. Дичковський, голова Всеукраїнського братства УПА М. Зеленчак, голова Світового братства УПА Лев Футала, Микола Лебідь і інші. Від Уряду учасників З'їзду привітав міністр культури пані Лариса Хоролець. Від міністерства Оборони України вітав ген. Володимир Мулява. Виступали також заступник представника Президента В. Дончак, С. Хмара, Ю. Шухевич, депутат М. Порівський і інші. Все це тривало до вечора, з перервою на обід. По вечері відбувся гарний концерт до години 23-ї.

Наступного дня, в неділю, по сніданку також ми уформувались і пішли зі співом, аж по Києві голос розливався, ішли проспектом Л. Українки та Хрещатиком на Софійську площу, де відбулася Служба Божа, спільна православна з греко-католиками. Потім відбулось віче і всі удалися до пам'ятника Володимира Великого, а далі на Аскольдову могилу, де відправ-

лено панахиду на могилі героїв з під Крут. А відтак перейшли біля Верховної Ради, Хрещатиком до пам'ятника Тараса Шевченка, зложили квіти, відправили Молебень. Пізніше повернули Хрещатиком до площі Незалежності і там маніфестація скінчилась концертом. По трасі нашого походу ми були різно вітані й приязно, і зі скреготом зубів.

В неділю вечором ми виїхали до Львова. Тут наші провідники (було їх двох) залишили нас на вокзалі й пішли собі додому.

Святкування УПА на цьому закінчилось. Такі торжества проходили на Волині, у Тернополі, в Чернівцях, у Івано-Франківську та Львові — 24.08.1992 р.

Крім святкувань — учасники з діаспори мали ще змогу відвідати пам'ятники полковника Є. Коновальця в селі Зашкові, Жовківського району, командира УПА ген. «Чупринки» — Шухевича в селі Білогоща, а деякі їздили до пам'ятника провідника С. Бандери в селі Угринові на Івано-Франківщині.

Пережиття цих святкувань, у кожного з нас, не дасться описати, а залишиться у пам'яті аж до смерті.

Помимо усіх задовольень із святкування УПА, кожного із нас бентежила думка, а серце наповнялось тугою-жалем, за цими друзями, що їм не судилось діждати волі Україні та взяти участь у святкуванні 50-ліття УПА, як мені.

Слід згадати, що у святі 50-річчя УПА брали участь три генерали з Нідерландів: Сінгор, Барон Бентінк і фон дер Пол. Приїхали щоб подякувати УПА за врятування життя. У 1943 році 10 нідерландських офіцерів втекло з німецького табору полонених біля Івано-Франківська й попали на стежу УПА. Воїни УПА заопікувались втікачами та переправили їх через Карпати на Угорщину, а звідтам на сторону альпіантів. Ці старшини боролися проти німців на Західному фронті.

О. Снігур

ПРОГРАМА

святкувань 50-річчя УПА в палаці «Україна», Київ,
8 серпня 1992 року

- 8.00-10.15 Реєстрація.
- 10.30 Входять прапороносці у супроводі вищих командирів УПА і голів братства. Починається Апель Поляглих.
- 10.50 Голова оргкомітету відкриває свято.
- 11.00 Слово Голови Всеукраїнського Братства УПА п. Михайла Зленчука.
- 11.10 Слово представника уряду.
- 11.20 Слово Голови Світового Братства УПА п. Лева Футали.
- 11.30. Слово від Проводу ОУН, перший заступник голови п. Володимир Мазур.
- 11.45 Слово представника адміністрації м. Києва.
- 11.55 Святкова доповідь — доктор Богдан Крук-Мелодія.
- 12.20 Слово Урядуючого Голови Крайового Проводу ОУН у часі творення УПА, п. Миколи Лебеда.
- 12.30 Слово від Секретаріату Українських Націоналістів — п. Петро Дужий.

- 12.45 Слово від Міністерства оборони України.
 13.00-15.00 Обід.
 15.00 Слово від Світового Визвольного Українського Фронту.
 15.10 Слово нідерландських військових, звільнених з німецького полону вояками УПА.
 15.25 Слово представника УНР в екзилі п. Миколи Плав'юка.
 15.35 Слово від Світового Конгресу Вільних Українців.
 15.45 Слово від Братства вояків УПА у США.
 15.55 Слово від Канадського Братства УПА п. Віктора Новака.
 16.05 Слово від депутатського корпусу — п. Степан Хмара.
 16.15 Слово від Руху.
 16.25 Слово від Спілки офіцерів України.
 16.35 Слово від Об'єднання Бувших Вояків у Великобританії — д-р Святомир Фостун.
 16.45 Слово голови Волинського Братства п. Мелетія Семенюка.
 16.55 Слово від Братства УПА у Німеччині.
 17.05 Слово Голови Братства УПА в Австралії — п. Грицько-Цяпка.
 17.15 Слово від Української громади у Польщі.
 17.25 Слово від репресованих — п. Євген Пронюк.
 17.30-19.00 Вечеря.
 19.00 Святковий концерт.

УПА

ПРОТИ НІМЕЦЬКИХ ОКУПАНТІВ

Український народ, проголосивши 30 червня 1941 року Акт відновлення Української Держави, заперечив перед усім світом ворожу пропаганду, начебто український самостійницький рух був німецькою інтригою. Відповідь гітлерівської Німеччини прийшла негайно: заарештовано голову Уряду Ярослава Стецька, провідника ОУН Степана Бандеру та багатьох інших визначних діячів революційного національно-визвольного руху. Супроти українського народу застосовано перші акти терору. Організація Українських Націоналістів вступає в нову фазу визвольної боротьби, цим разом з німецькими окупантами. У 1941-1942 роках боротьба з фашистами проходила згідно з напрямками I Конференції ОУН.

Тим часом німці зорієнтовуються в методах української визвольної боротьби і починають вести нищівну акцію по всій Україні. Жертви, що їх у тих двох роках мав український самостійницький рух, були великі, але задушити визвольну боротьбу окупантам України не вдалося. Організація, розбудована на всіх українських землях, скріплена жертвами героїзму і великої посвяти, перейшла у нову величну фазу визвольної боротьби українського народу. Згадаємо лише тих, які були провідниками руху і першими впали в боротьбі з гітлерівцями.

У Києві 25 липня 1942 року загинув від куль гестапо крайовий провідник і організатор Київщини Дмитро Мирон — Орлик, один з головних організаторів і пуліцістів самостійницького руху. Четвертого грудня цього ж року у львівській гестапівській катівні гине, мордований впродовж кількох годин, крайовий про-

відник ОУН і член Проводу Іван Климів — Легенда. Фанатичний борець-самостійник, один з найкращих організаторів ОУН, довголітній в'язень польських тюрем гине від рук одного з головних гестапівських садистів оберштурфюрера Вірзінга, присланого з Берліна в складі надзвичайної комісії для протиукраїнської акції. Тоді ж у тюрмі по вулиці Лонцького загинули один з провідних діячів ОУН, організатор Волині, автор революційних пісень «Ми українські партизани» та «Ми зродились із крові народу» Андрій Марченко, організатор і провідник українського робітництва у довоєнній Польщі Юліан Петречко. Після кількामісячних рафінованих тортур загинув у катівнях гестапо організатор української поліції Іван Равлик.

У вересні 1942 року в концтаборі Освенцім закатовано братів Степана Бандери Олексу та Василя, а також члена Уряду 1941-го року Яцева. 27 листопада 1942 року у Львові розстріляно одинадцять українських самостійників, а між ними П'ясецького, міністра лісництва Уряду. Тоді ж у Чорткові німці розстріляли 52 українських самостійники, їх поховано у спільній могилі.

Здавалося б, що такий жорстокий терор німецьких окупантів морально зломить український народ, зокрема його революційний авангард — український самостійницький рух. Та, навпаки, він кріпшає. Згідно з постановами II Конференції ОУН про розбудову військових кадрів, терени українських земель вкриваються малими законспірованими збройними відділами самооборони. Коли ОУН ствердила свою достатню внутрішню силу, керівництво українського визвольного руху приступає до реалізації другого етапу своєї боротьби за державність — до створення збройної сили українського народу. Так, у грудні 1942 року Провід ОУН видає наказ тереновому Проводові Волині переорганізувати існуючі вже дрібні збройні відділи та організувати збройну самооборонну боротьбу українського народу. Ці збройні відділи вже діяли від літа 1942 року за окремими завданнями. З кінця грудня постала вже перша сотня УПА на Поліссі під командою сотенного Коробки-Перегіняка, який 1943 року загинув як командант сотні в бою з гітлерівцями. У згаданих збройних відділах, що створювалися в 1941-1942 роках, скріплені з весною 1943 року вишколеним кадром українського куреня, треба шукати перших початків Української Повстанської Армії — УПА.

17-23 лютого 1943 року відбувається III Конференція ОУН, постанови якої уже визначають напрями дальшої збройної боротьби. У постанові, зокрема, говориться: «1942-й рік був на українських землях роком впертої і завзятої боротьби українського народу за Українську Самостійну Соборну Державу. Вона проходила серед нещадного гніту й поневолення українського народу німецьким окупантом, серед намагання зробити з нього раба на власній землі і знищити як націю, розкладати народ український і приготувати ґрунт для його нового політичного й економічного поневолення. У відповідь на ці спроби німецьких і московських імперіалістів та як вислід невгнutoї волі українського народу жити самостійним життям і у висліді скріпленої самостійницької акції ОУН Самостійників-Державників на всіх землях України — наростав єдиний фронт самостійницької боротьби усіх шарів українського народу...».

У лютому 1943 року проводяться бойові акції українських збройних сил проти німецьких окупантів на

Поліссі. У березні того ж року зліквідовано на тих теренах німецьку адміністрацію і приготовано місця, які мали творити власні вишкільні та організаційні випадові бази в дальшій боротьбі. Команду всіх збройних сил бере в руки створений Головний Військовий Штаб та згідно з постановою всі відділи приймають спільну назву: Українська Повстанська Армія (УПА). В боях з німцями УПА займає міста й містечка: Володимирець, Степань, Топоровиці, Людвипіль, Деражне, Олінка, Шумань, Горохів і ін. Німецькі залоги в тих районах всюди розбито та розігнано. Відділи УПА розбили тюрми і звільнили в'язнів у Крем'янці, Дубно, Рівному, Ковелі, Луцьку, Ківерцях.

У першій половині квітня український повстанський рух, що зростав з кожним днем і набрав стихійної сили, заливає цілковито райони: Мізич, Остріг, Шумське, Крем'янець, Верба. Знищено всю німецьку адміністрацію, жандармерію та сексотів-донощиків гестапо. Щоб відбити втрачені терени, німці кидають на поміч своїм залогам одну дивізію війська, яку після триденних боїв розбито.

Дуже дошкульним ударом для німецького окупанта був перехід в ряди УПА всієї української поліції й так званих шуцманів-українців на цілій Волині і Поліссі. Вони перейшли з повним вирядом і озброєнням і таким способом скріпили повстанські ряди.

Розріст УПА йде швидким темпом. Вістка про українських повстанців-самостійників розходить серед народу і організує до боротьби. З усіх сторін України поспішають добровольці, часто пішки по кількадесять миль, щоб вступити в ряди Української Повстанської Армії. Ідуть тепер на Полісся, як колись їх предки ішли на Січ.

У травні повстанський рух перекидається на Правобережжя та своїми діями охоплює області — Житомирську, Винницьку, Київську, Кам'янець-Подільську.

(З книжки Миколи Лебеда

Українська Повстанська Армія. 1 частина)

Біографічні нотки про авторів віршів

Олег Кандиба-Ольжич син відомого поета Олександра Олеса. Народжений у Житомирі 1908 року. Доктор археології. Його наукові праці друкують українською, чеською, німецькою і англійською мовами. Член Проводу ОУН, керівник культурної референтури (наука, поезія, політика). Замучений на смерть гестапо 9 червня 1944 року, в бункері концетраку Саксенгавзен біля Берліна.

*

Олена Теліга народилася в Петербурзі 21 серпня 1907 року. Жила в Празі, Подєбрадах і у Варшаві. Член ОУН. Згинула мученицькою смертю 21.11.1942 р. в Києві у казачках гестапо із своїм чоловіком Михайлом Бандуристом, учасником визвольних змагань восени 1941 року після довголітнього вигнання. Слід знати, що Олена Теліга була головою Спілки письменників України в Києві і редагувала журнал «Літаври».

*

Степан Корецький, уродженець Львівщини. Член ОУН і УПА. Працював у відділі пропаганди УПА. Арештований 17 квітня 1944 року, перебував в тюрмах гестапо у Львові, Кракові та в концентраційних таборах в Грос Розен, Саксенгавзен і Бухенвальд. Визволений американською армією. Зараз проживає в Канаді.

Микола Холмський

ПОВСТАНСЬКИЙ ВЕЛИКДЕНЬ

На траві зеленій, в лісовій поляні
Клячали друзі. Набожно всі вони
В небо заносили гарячі молитви,
Щоб уже на волі святкувать Різдвяні.

Священик, накритий у синім фелоні,
Святкові арії набожно промовляв,
Там же, за дубом, друзів сповідав,
Олією їм мирував він скроні.

А потім при звичайненьких столах
Яйцем вітали — отець і провідники —
Усе святили, навіть і паски,
Що люди приготували в хатах.

Та ще раз усі знову заспівали
«Христос Воскрес!» — немов одна родина,
«Воскресне Край і наша Батьківщина», —
Вони всі Господа благали.

А потім знов на відсіч виступали,
Бо ворог і сьогодні спокою не дав,
І знову хтось із них там умирав,
І дзвони там йому не грали.

РОЗРИТА МОГИЛА

Коли на цвинтарі з'явилась могила,
Її розривали московські сатрапи —
Викидали трупа, щоб назовні гнила
Жертва сталінізму — близько коло хати.

Якщо в тому селі не вмерла людина,
Чудили тим більше страшні канібали,
Знаходили батьків забитого сина
І зразу в Сибір рідних засилали.

Так північний молох взявся терти волю,
Поклявся задушити повстанські ряди,
Щоб нарід Вкраїни прийняв їх сваволю
І навіки кинув прадідні часи.

І правильно питав наш славний поет:
За що сплюндровано матір-Україну?
За що бідний нарід нищено ущерть,
Збезчещено синів ще й після загину?

А ось найвірніша відповідь на це —
Усім поколінням тепер і ввіки:
Тільки боротьбою нищити чуже
Варварське насіння, що в наш Край прийде!

Олена Теліга

ВЕЧІРНЯ ПІСНЯ

За вікнами день холоне,
 У вікнах — перші вогні...
 Замкни у моїх долонях
 Ненависть свою і гнів!
 Зложи на мої коліна
 Каміння жорстоких днів,
 І срібло свого полину
 Мені поклади до ніг.
 Щоб легке, розкинуте серце
 Співало, як вільний птах,
 Щоб ти, найміцніший, сперся,
 Спочив на моїх устах.
 А я поцілунком теплим,
 М'яким, мов дитячий сміх,
 Згашу полум'яне пекло
 В очах і думках твоїх.
 Та завтра, коли простори
 Проріже перша сурма,—
 В задимлений, чорний морок
 Зберу я тебе сама.
 Не візьмеш плачу з собою —
 Я плакати буду пізніше!
 Тобі ж подарую зброю:
 Цілунок гострий, як ніж.
 Щоб мав ти в залізнім свисті
 Для крику і для мовчань —
 Уста рішучі, як вистріл,
 Тверді, як лезо меча.

МИ ВИЙДЕМ ЖОРСТОКЕ ЗУСТРІТИ

Ми вийдем жорстоке зустріти,
 Заховане в ранковій млі,
 І стануть не луки, не квіти —
 Каміння саме на землі.

І будуть: не сонце, не обрій,
 А сірість, похмурого дня.
 (На сірім граніті хоробрі
 Різьблять своє мужнє ім'я).

Шляхи — велетенські гадюки...
 Невгнутий, розмірений крок...
 Діла і змагання сторуки,
 І смерть — як найвищий вінок.

АРХЕОЛОГІЯ

Л. Мосендзові

Поважна мова врочистих вітрин,
 Уривчасті передвіку аннали.
 — «Ми жали хліб. Ми вигадали млин.
 Ми знали мідь. Ми завджи воювали.

— Мене забито в чесному бою,
 Поховано дбайливою сім'єю.
 Як не стояти так, як я стою
 В просторій залі мудрого музею?»

Так виразно ввижається мені
 Палючими безсонними ночами:
 Я жив колись у простім курені
 Над озером з ясними берегами.

СКІЛЬКИ СОНЦЯ

Скільки сонця ллється на землю,
 Як зідхає земля по зливі.
 Від води обважніла зелень,
 Від проміння — брунатне тіло.

У правиці бадьорий кремій,
 У долоні медові смокви.
 Чи не ласка на чолі в мене,
 Чи не щастям іскриться око?

Наше плем'я не є велике,
 Та по шатрах доволі страви.
 Лев пругастий, загнуті ікли,
 Заховався в поживклих травах.

МАНАСТИР

Вранці — сонце і небо чисте,
 І пташині радісні хори.
 О, хвала, хвала Тобі, Христе,
 Ізцілилося серце хворе.

І поживклий руці — ніга,
 І червневий день — миттю
 Покривати Твою Книгу
 Позолотою і блакиттю.

Де вагання всі молодечі,
 Де лицарські мої гордині?
 І кладе цинобровий вечір
 Темносині, густі тіні.

АКВАРІОМ

М. К.

На хмурих сходах зупинись намить
 Заглянути у казку баговинну.
 Ось промінь впав з-посеред верховіть
 І засвітив його шматком бурштину.

На листя ти задивишся бліде,
 На черепашку равлика прозору,
 І в цю хвилину дівчина пройде
 З школярським ранцем сходами нагору.

І ти вже знаєш: проминуть роки,
 А ти ховатимеш, немов коштовність,
 Води бурштин і одягу кратки,
 Однаково прекрасну невимовність.

«СТРІЛЕЦЬКІ МОГИЛИ»

Український архів готує до друку книжку «Стрілецькі могили», що помістить прізвища членів українського підпілля, які загинули на території Польщі в 1944-1947 рр. Після довгих років привертаємо пам'ять про сотні досі безіменних воїнів Української Повстанської Армії і членів Організації Українських Націоналістів, які віддали своє молоде життя в обороні рідної землі і її населення.

У фондах Українського архіву зібрано досі прізвища понад 600 чоловік, про яких відомо, що загинули в боротьбі з Військом Польським, НКВД, міліцією або органами Управління Громадської Безпеки (УВР). Серед них стрільці, підстаршини і старшини УПА, Самооборонних Кушових Відділів, члени ОУН, боївок Служби Безпеки і Українського Червоного Хреста.

Але є також чимало прізвищ людей, які, звинувачені у співпраці з підпіллям, були застрілені чи закатовані на смерть під час репресованих акцій, ведених Військом Польським проти українського цивільного населення. Ці люди не мали псевдонімів, не складали присяги на вірність Україні, а однак за неї загинули.

І хоча дійсні втрати українського підпілля незнані, ми свідомі того, що цей матеріал далеко недосконалий.

Перші, найраніше документовані інформації про полеглих, які знаходяться в картотеках Українського архіву, походять з лютого 1944 р. Основний матеріал закінчується на 1947 р., разом з ліквідацією українського підпілля в Польщі. Однак, у багатьох випадках, встановлено також прізвища повстанців, полеглих після 1947 р., у тому кількох, які загинули на початку 50-х років у зв'язку зі справою «Зенона».

Територіально збираний нами матеріал охоплює інформації про членів українського підпілля, що організаційно приналежні до західних українських земель, приєднаних після липня 1944 р. до Польщі. В структурі українського підпілля терени ці були позначені як «Закерзонський край» і VI Воєнна Округа УПА «Сян».

Біограми полеглих поміщують такі інформації: 1) прізвище та ім'я; 2) псевдонім; 3) імена батьків; 4) дата і місце народження; 5) функція і назва відділу УПА або іншої одиниці в структурі ОУН, СБ; 6) дата, місце і обставини смерті; 7) місце поховання полеглого.

Для кращої орієнтації, в Українському архіві опрацьовано центральну картотеку прізвищ і псевдонімів і три картотеки складені за: прізвищами, псевдонімами і хронологічно в чотирьох окремих територіальних групах, які є згідні з тодішньою (за станом з 1945-1947 рр.) структурою УПА і ОУН.

Перша — полегли на території 26 Тактичного Відтинка УПА «Лемко» (I Округа ОУН) — повіти: Перемишль, Лисько, Сянік, Березів, Коросно, Ясло, Горлиці, Новий Санч. Тут подаються також інформації про загиблих стрільців тих відділів УПА (сотні «Бай-

ди», «Веселого», «Бурлаки», «Громенка»), які восени-взимку 1944 р., під час переходу фронту, пішли в рейди до Чорного лісу на Станіславівщині і там вели бої з відділами НКВД.

Друга — полегли на території 27 Тактичного Відтинка УПА «Бастіон» (II Округа ОУН) — повіти: Томашів Люблінський, Любачів, Ярослав, частинно Перемишль.

Третя — полегли на території 28 Тактичного Відтинка УПА «Данилів» (III Округа ОУН) — повіти: Біла-Підляська, Володава, Холм, Грубешів та частинно Томашів-Люблінський.

Четверта — прізвища загиблих після закінчення акції «Вісла» поза межами VI ВО «Сян» на Україні, Чехословаччині та західних землях Польщі.

Публікація *Списку засуджених, страчених і померлих у в'язницях Польщі в 1944-1956 рр.* доказала, що не є ще запізньо на опрацювання повної документації втрат, яких зазнали українці в Польщі. Тому-то маємо надію, що Читачі «Перемиських дзвонів» — приятелі Українського архіву — допоможуть нам доповнити бракуючі персональні дані полеглих, розшифрувати їх псевдоніми, встановити максимально повні інформації про їх життя, діяльність в підпіллі, обставини смерті. Очікуємо на всілякі інформації про місце поховання полеглих членів підпілля. Всі документи і фотографії надіслані на адресу Архіву будуть повернені після виконання копії.

Біографічні дані про полеглих просимо подавати за зразком публікованого нижче «Листка полеглого» і надсилати на адресу:

Archiwum Ukrainkie
ul. Kościeliska 7
03-614 Warszawa

ЛИСТОК ПОЛЕГЛОГО

1. Ім'я й прізвище полеглого (там, де відомо, також імена батьків).
2. Псевдоніми.
3. Дата народження.
4. Місце народження, повіт.
5. Ступінь і функція в підпіллі, назва сотні УПА або іншої організації в структурі українського підпілля (ОУН, БСБ, СКВ, УЧХ, куш).
6. Освіта і професія.
7. Військова служба (коли і в яких арміях) та здобуті ступені.
8. Дата, місце і обставини смерті (докладний опис).
9. Місце поховання.
10. Біографія полеглого (опис його життя і діяльності до часу переходу у підпілля та в підпіллі).
11. Джерело поданих інформацій.
12. Чи збереглися фотографії, документи та пам'ятки про полеглого.

Кальників — погляд у минуле

Кальників церква Успіння Пресвятої Богородиці з 1920 р.
Фото А. Стенан (VIII. 1991)

На північний захід від Перемишля на відстані 35 км розташоване гарне село Кальників. Тягнеться воно по обидвох боках дороги упродовж 4 км. З одного боку ліс та пишна річка Вишня, з другого — родючі поля та лани. Вперше коли я сюди приїхала, а було це восени 1982 р., побачила гарні хати, а навколо них кольорові квіти і плоти закосичені виноградом. Але перед своїм приїздом натрапила я на цікаві з багатовіковою історією дані про це село.

Отже перша згадка про Кальників датується 1378 роком, де написано староукраїнською мовою що: «Пані Хоська Васькова, дружина Васька Дядковича зі своєю сім'єю продає протидяконові Перемиської єпископії Іванові Губці та його братові Ходорові Калеників, монастир і церкву Успення Богородиці за 20 гривень сріблом». Від того часу монастир у Кальникові з усіма володіннями належав до Перемиської кафедральної церкви св. Івана Хрестителя.

Від початку XV ст., точніше від 1407 р. аж до скасування панщини село належало до феодалів. Черговими власниками були, між іншим, Леськовські, Романовські, Ромери, Зенткевичі та інші.

У XV-XVI ст.ст. так, як і на більшості українських земель на Кальників напали татари, які палили, грабували, а людей забирали в яsir. Не дуже вигідне природне положення серед багнистих луків і лісів не раз рятувало село перед лихом.

В старих документах згадуючи про татарське лихоліття дуже часто називається сусідні села Кальникова такі, як Старава, Малнів, Грушовичі. 1672 рік був дуже трагічним для Кальникова. Татари напали і спалили село. З 30 домів залишилося лише 6.

Пrawdopodobно через село йшли козаки Хмельницького,

які під проводом полковника Капусти у 1648 р. здобули Мостиська, а скоріше переходили шляхом Яворів-Ярослав. У тому часі селяни Кальникова та інших сіл підсилювали козацькі загони та боролись зі шляхтою.

На основі списку людей з 1772 року в селі жило 780 чоловік, в тому 774 греко-католики та 6 євреїв. З роками, очевидно, населення села побільшувалося, але українці завжди були абсолютною більшістю. І так список людей з 1936 р. стверджує, що в Кальникові жило 2053 чоловік, в тому 1843 греко-католики, решта римокатолики і євреї.

В 1787 р. у Кальникові було 2144 морги панської землі, власницею якої була графиня Констанція Роголінська, 344 морги мали загально селяни. Однак 100 років пізніше ситуація міняється на користь селянства і так на 154 сім'ї аж 89 мало від 6 до 9 моргів землі. Місцевими багачами тоді були такі селяни: Тимко Дацьків, Андрух Грабас, Гриць Мельник, Іван Тарапацький, Іван Заплатинський.

Цікаво тут згадати також прізвища сімей, яких тоді в селі було найбільше. І так Лучків було 10, Дацьків — 10, Грабасів — 7, Польних — 6, Гайдуків — 5, Калявських — 5, Мельничуків — 4, Садових — 4, Терлецьких — 4, Сидоруків — 4, Мисюків — 4, Ферлейків — 4. На сьогоднішній день це явище також характерне.

До часу скасування панщини селяни тричі на тиждень відробляли панщину, давали данину, а хто мав землю платив за один морг 22 крейцари податку.

В другій половині XVII ст. у Кальникові побудовано дерев'яну церкву, а в 1868 р. поставлено муровану, яка є і сьогодні. В селі було дві корчми, млин, три мости.

Так коротко про давнину Кальникова, а як виглядало його недавнє минуле і буденність?

У післявоєнні роки так, як інших мешканців українських сіл кальників'ян почали переселювати то на Радянську Україну, то на північні землі Польщі, але акцію переселення припинено (яка головна причина, важко сказати, є різні версії) і в цей спосіб значна більшість мешканців залишилася у своєму селі.

У 1946 р. зачинено греко-католицьку церкву. У 1958 р. церкву призначено на православну, першим парохом був о. Поліщук.

Коли в 50. роках починають діяти гуртки УСКТ, то кальниківський належить до найактивніших. На сторінках «Нашого слова» дуже часто писалося про це село. Водночас у місцевій школі діти мають змогу вивчати українську мову. Довголітнім її вчителем був пан Брилінський. З бажаними вивчати рідну мову по-різному бувало. Батьки не всіх дітей вбачали таку потребу. Минулого року 42 дітей вивчало українську мову, що становить одну третю всіх учнів школи. Складними дотепер були взагалі умови в школі. Бракувало приміщень і лекції велися на зміни. Тепер школа розбудовується і є надія, що вивчаючи рідну мову учні матимуть свій клас. Хотілося б, щоб знайшовся вчитель, який хотів би і очевидно мав змогу замешкати в Кальникові та більше сконсолідувати біля себе дітей та молодь.

Значними постатями у суспільному житті українців Кальникова стали такі люди як Петро Ковалів, Андрій Терлецький, пан Заплатинський. Їм мабуть найбільше лежало на серці навчання дітей рідної мови. Це вже немолоді люди і хотілося б, щоб знайшлися їх наслідники.

У Кальникові не бракує здібних та мудрих українських дітей (вони завжди становили більшість серед «примусів» у школі), тому нехай ростуть, здобувають знання і повертаються до своїх рідних гнізд і творять кращу майбутність для нас усіх тут українців на нашій рідній Перемищині.

Ірина Джимала

Варто знати

Українська королівська родина: Володарка Руси-України Ольга Беата Миколаївна Довгорука, король Руси-України Олександр II, Королева Руси-України Марія Анна

Україна, подібно як багато інших країн, має свого короля. Хто є тим королем, звідки взявся і де він, запитає читач.

Отже інформуємо. Як відомо, від 29 квітня 1918 року в Україні був гетьманат, а гетьманом — Павло Скоропадський. 14 грудня 1918 року військами Української Народної Республіки гетьман був відсунений від влади. Цього дня передав він владу головнокомандуючому своєї армії князю Олександрові Довгоруку, який був коронований у Києві як Олександр I. Однак у червні 1919 р. Олександр I був вбитий більшовиками, а «Українське королівство» перейняв його син Микола I, який в цьому часі жив при дворі румунського короля. Після смерті Миколи I в 1970 р. на київському престолі (зрозуміло, що умовно) засів його внук (син старшої дочки Беати Довгорукої) Олександр II. Нинішній король народився 4 травня 1946 р. в Бельгійському Конго (зараз Заір). Коли в Заїрі постала соціалістична революція всі надбання сім'ї були конфісковані, а сім'я рятуючи життя втекла до Іспанії. Молодий монарх, як видно, не маючи сприятливих умов здобув високу

європейську освіту. Закінчив два університети і військову академію в Іспанії. Крім української, бездоганно володіє іспанською, англійською, французькою, російською, сербо-хорватською мовами. Зараз Олександр II 46 років. Він генерал іспанської армії, командир дивізії піхотних військ, має диплом лікаря. Його дружиною є дочка грецького короля Марія-Анна. Королівська сім'я має 4-літнього сина Миколю — Микола II, який має титул чернігівського князя. Наступник українського престолу проживає зі своєю матір'ю в Парижі, а мати самого короля Ольга-Беата, яку називають володаркою України, постійно перебуває у Швейцарії. Сам Олександр II живе в елітарному районі Мадриду Гармосилла у приватному домі. Скільки в цьому домі кімнат, не знають навіть офіційні представники короля в Україні.

А таких на Україні є двох. Головний — Орест Романишин живе у Львові, працює в історичному музеї. Недавно пан Орест назначив, а король Олександр II затвердив королівського представника у Києві та області, яким став журналіст Дмитро Яцюк. Олександр II як українського короля признали всі монархи світу, крім російського. Правда йому не раз пропонували перейти до російського імператорського двору, а тим самим дати титул, гроші і славу. Але король виявився твердим українцем. Тоді Романови «оголосили холодну війну», а навіть грозили судом. Отже царська російська сім'я вважається також «старшим братом».

Цю інформацію за газетою «Київські відомості» (серпень 1992, п'ятий випуск) подає М. Н.

Службник перемиського архієпископа Антонія з XIII ст.

Фахівцям здавна відомий рукопис, котрий начебто належав новгородському ігуменові Варлааму Хутинському, що помер близько 1192 р. Не залишилося нічого іншого, як датувати цей Службник кінцем XII ст. З часом народилася навіть легенда про те, як цю книгу було прислано преподобному з Царгороду патріархом Никифором. і це в XVII ст. зафіксовано записом не сторінках рукопису. Проте як Никифор I (806-815), так і Никифор II (1260), звичайно, тримати в руках слов'янський кодекс, що з часом опинився у Хутинському монастирі, не могли. Коли ж Службник зацікавив дослідників, історики мистецтва стали висловлювати припущення про виконання книги в XIII ст. в межах Полоцько-Смоленського або ж Галицько-Волинського князівства. Але залишилося незрозумілим, чому саме на ектеніях вказано поминати архієпископа, коли з таким титулом був на той час єдиний владика у Новгороді. Дійсно, чому?

Цей Службник, знаний як Хутинський, належить до числа найбільш ранніх слов'янських книг такого змісту, і, зважаючи на те, що містить лише тексти трьох літургій, радше може бути означений як Літургікон. В книзі всього 29 пергаментових аркушів, розміром 24,5x19,5 см. Але первісний формат був дещо більшим,

і це стає зрозумілим з огляду на розташування текстів та мініатюр: найбільше обрізано знизу. Текст написано в один стовпчик, по 26-27 рядків, двома почерками. Отже, переписувачі поспішали виготовити рукопис такого малого обсягу. Книгу було прикрашено двома сторінковими мініатюрами із зображенням св. Василя Великого (на звороті 1-го арк.) і св. Іоанна Златоуста (на звороті 10-го арк.), трьома заставками (на арк. 2, 11, 20) і численними кіноварними ініціалами.

В XVI ст. Службник було реставровано. При цьому частково переписано мініатюри, цілковито змінено характер заставок, особливо першої, до якої введено золото і ренесансну орнаментику, намальовано новий ініціал, котрий мав би відповідати стилю цієї заставки. Очевидно, все було зроблено в середині XVI ст., якщо зважити на особливості орнаментів. Почерком XV ст. доповнено втрачені на той час тексти. Оправлено Службник на початку XVIII ст.

Книга згадана в описах Синодальної бібліотеки в Москві від 1675, 1718 і 1773 рр., і це є доказом того, що туди вона потрапила не пізніше середини XVII ст., ймовірно, в числі рукописів, звезених за наказом патріарха Никона. О.І. Соболевський згадував Службник як такий, що не міг належати Варлаамові Хутинському, бо його переписано вже після смерті цього ігумена (Соболевський А. И., *Славяно-русская палеография*, изд. 2-е, С.-Петербург, 1908, с. 37). Автори нового опису рукописів датували книгу кінцем XII — початком XIII ст. (*Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР. XI-XIII вв.*, Москва 1984, № 167).

Службник-Літургікон нині зберігається у Державному історичному музеї в Москві (Син. 604). За форматом, а також з огляду на скорочену форму ектеній, здається, можна вважати більш вірогідним його призначення не для священика чи диякона, а для єпископа. На користь того свідчить і художнє оформлення рукопису, а також наявність в складі текстів додаткових молитв, хоч і всюди показано «поп», як той, хто має читати молитви. Треба принагідно зазначити, що слов'яно-руських рукописів Службника збереглося дуже мало, і найдавніші з них датуються XIII ст. (*Сводный каталог*, №№ 310-314).

Перекази про приналежність книги Варлаамові Хутинському, як вже було сказано, не відповідають дійсності. Каліграфічне мистецтво з характерними прикметами першої чверті XIII ст. не вказує будь-яких ознак типових для продукції новгородських скрипторіїв, а її на сьогодні знаємо непогано. Відсутні вони і у графічному оформленні рукопису. Ініціали більш властиві літургічним книгам галицько-волинського походження (Свенціцкий И., *Опис рукописів, 1. Кирилличні пергаменти XII-XV вв.* Львів 1933, табл. 1, 6. 34-36; Запаско Я. П., *Орнаментальне оформлення української рукописної книги*, Київ 1960, с. 31-36). Вповні стильні почерки, якими переписано Службника, також нагадують відомі у зазначеному регіоні (Див.: Колесса О., *Південно-Волинське городище і городські рукописні пам'ятники XII-XVI в.* Прага 1923). До такого ж висновку спонукає аналіз правопису, без новгородизмів, але з західно-руськими фонетичними осо-

бливостями. Відомо, що батька Варлаама Хутинського звали Михайлом. Проте в тексті літургічної молитви, на звороті 15-го арк., цього імені немає, а вписано померлих Івана, Ганну, Никифора, Купріяна, Гаврила, Ганну і Орину. Щоб пояснити вказівку поминати на ектенях архієпископа, нема потреби вбачати вплив південнослов'янського протографа. Існувала вповні конкретна ситуація.

В XIII ст. відомий єдиний випадок, коли архієпископ опинився на кафедрі в межах Галицько-Волинської землі. Посвячений в 1210 р. новгородський архієпископ Антоній, досі широко відомий під ім'ям Добрині Ядрейковича, через десять років був позбавлений можливості виконувати свої обов'язки, а на його місце повернули попереднього владика Митрофана. Антонію у боротьбі за свої права не допомогла підтримка князя Всеволода Михайловича, і київський митрополит вирішив справу на користь Митрофана. Архієпископу Антонію було надано архієрейську кафедру у Перемишлі, і він тут перебував аж до 1225 р., коли, за нових політичних обставин, повернувся до Новгороду. Отже, саме в цей час і лише для Антонія згаданий Службник міг бути виготовлений у Перемишлі.

Відомо, що Антонію судилося недовго вдруге обіймати новгородську кафедру. Не чекаючи, поки його можуть вигнати вдруге, він сам пішов «на Хутино к святому Спасу», як про це сказано у першому новгородському літописі. Але його ще одного разу повернули-таки на первісне місце, але в 1228 р. Антоній, паралізований на той час, назавжди відходить до Хутинського монастиря в околиці Новгороду, в якому колись прийняв чернечий постриг, і там перебував до самої смерті, що настала в 1232 р. Разом зі своїм власником туди потрапив і Службник, котрий пізніше силкувалися перетворити на монастирську реліквію, приписуючи преподобному Варлаамові Хутинському. До речі, така ж сама доля зустріла і галтовані архієпископські нараклиці, і їх досі в науковій літературі називають Варлаамовими, навіть не замислюючись над недоречністю такого означення.

Архієпископ Антоній був непересічною людиною. Він відомий як давньоруський письменник, що залишив по собі «Книгу Паломник» з докладним описом Царгорода, тамтешніх церков та монастирів, численних реліквій (*Книга Паломник. Сказание мест святых во Цареграде Антония архиепископа Новгородского в 1200 году*, под ред. Х.М. Лопарева. С.-Петербург 1899). Це найбільш докладний і надійний документ, котрий дозволяє уявити візантійську столицю до пограбування її хрестоносцями в 1204 р. Наскільки ж точними є антонієві описи, — це майстерно довів у своїх розвідках історик мистецтва Д.В. Айналов. В тому переконаний і сучасний дослідник «Книги Паломник» американський візантиніст Дж. Мажеска. Відомості зазначеного історичного джерела активно використовували такі вчені як І.І. Срезневський та Н.П. Кондаков. Немає нічого надзвичайного і в тому, що згаданий Службник прикрасили вишукані за виконанням дві мініатюри з усіма ознаками царгородської майстерності початку XIII ст.

Питання про національну приналежність мініатю-

риста, може, і не мало б ніякого значення, якби поза цим не стояли певні історичні події. Із захопленої хрестоносцями Візантії грецькі митці поїхали до православних слов'янських країн, і там своїм мистецтвом чимало спричинилися до культурного піднесення. Так сталося в Болгарії, Сербії і на Русі. Зокрема, у Києві останніми десятиліттями знайдено витвори одного типово царгородського різьбяря. В контексті таких явищ залучення до оформлення рикопису, переписаного у перемиському єпископському скрипторії, грецького майстра не сприймається чимось несподіваним. Ознаки манери навіть при сучасному стані збереженості мініатюр промовляють на користь авторства митця, що уособлюють столичну візантійську традицію з її надзвичайною вишуканістю. Цю класичну манеру виконання завжди можна відрізнити від будь-яких локальних витворів, і з тим варто рахуватися.

Зображення святих Василя Великого і Іоана Златоустого насправді є вилученими з композиції. «Божественна служба», котра починаючи з другої половини XII ст. набуває поширення у вітварних розписах балканських церков, прикрашаючи вітварну апсиду. Відомою вона була і на галицько-волинських землях, що порівняно нещодавно могли доводити залишки фресок Успенського собору у Володимирі-Волинському.

В часи лихоліття, котрі судилося пережити українським землям, сумна доля чекала давні рукописи. Більшість їх загинула, решта опинилася далеко від місця їх створення та використання. Суттєві знахідки трапляються не так часто, і кожну з них слід належно цінувати. Історична доля Службника, переписаного і оздобленого візантійськими мініатюрами в Перемишлі між 1220-1255 рр., однаке, виявилася унікальною: книга супроводжувала свого власника аж до його смерті в околиці Новгороду, а пізніше була вкрита серпанком легенд. Нині ніщо більш не заважає залучити її до числа найкращих і найвизначніших пам'яток культури Перемишля першої чверті XIII ст.

Василь Пуцко
Калуга

Незалежна Україна Василя Подолинського

В українській історії, напевно не має теми більш нелюбленої та ігнорованої як XIX ст. Історики, як правило, не дуже то з великою охотою бралися за вивчення часу українського «пораженчества» (термін політолога Ю. Липи).

Загальна картина українського суспільства, особливо на початку століття, справді малоприваблива. «Історія XVIII ст. для українських народних мас це поступенне ослаблення свободного козацького елемента, ширення кріпацтва а одночасно обкромлювання і притлумлювання автономії, початків народної освіти і всіх прав української окремішності» — писав Іван Франко.

«Московський кнут був так само дошкульний як

о. Василь Подолинський

польська нагайка і гнав українську націю не на шлях поступу а в безодню темряви і застою. Тому не дивно, що національна і політична свідомість серед українського народу падає, що обсяг його інтересів зужується до границі власної хати, власної громади...» (*Україна Ирредента* «Життя і слово» т. IV, Львів 1895, с. 472-473).

Така картина без сумніву вірна, але в загальних рисах. В Наддніпрянській Україні стара козацька еліта навіть в деяких випадках ще пробувала вести боротьбу з царатом (див. прекрасну статтю на цю тему С. Єфремова *Масонство на Україні*, «Наше минуле» 1918, ч. 3, с. 3-16). На Галичині було гірше, бо тутешня еліта — колишня українська шляхта — була сполонізована майже повністю.

Але найголовніше те, що політичні невдачі українських вождів абсолютно не відбилися на свідомості народу, який незважаючи на ніщо замкнувшись у маленькому світі своєї селянської хати, вперто продовжував жити «по-українськи».

«Українців прозвано британцями Європи» — писав у своїй праці *Селянська Європа* Гессель Тільтман — так само, як і британська раса, вони своєю працьовитістю і підприємністю створили і культуру, і цивілізацію вищу від тієї що їх оточує, і так само як британці вони мають цю фатальну хибу (з поглядів їхніх противників), що вони ніколи не знають про те що їх переможено». (Цитується за Ю. Липою — *Призначення України*, Львів 1938).

Найуважніші спостерігачі життя українського суспільства першої половини XIX ст. свідчили про сильно

розвинуте почуття відрубності українців від пануючого в Галичині польського, а в Наддніпрянщині — російського населення, так вважав німецький мандрівник Йоган Георг Коль, який в 1830 р. проїхав усю східну і середню Європу та залишив по собі двотомний звіт з цієї подорожі.

Поступово міняється політична ситуація на Україні. В Наддніпрянщині у 1847 р. голосно заявила про себе нова еліта — інтелігенція (Кирило-Мефодіївське братство), на Галичині роль еліти починає відігравати греко-католицьке духовенство.

Зламним для Галичини був 1848 р. Після довгих років забуття відроджується тут українське політичне життя. 2 травня у Львові була утворена Головна Руска Рада — політичний центр українців. У 1848-1851 рр. Головна Руска Рада тісно співпрацювала з урядом, а частинно діяла за його прямим спонуканням. Це дало привід для поширення серед польського громадянства твердження про те, що «вдумав» українців граф Стадіон (до 30 липня 1848 р. намісник Галичини).

Слід сказати, що для поляків виникнення «українського питання» було повною несподіванкою. В Галичині навіть для тих, які чимало робили для виникнення такого питання в Росії (для кн. Адама Чарториського це було «як грім з ясного неба» — М. Ганделсман *Українська політика кн. Адама Чарториського перед кримською війною*, Варшава 1937, с. 116).

Хоча цьому важко дивуватись, бо про українців міг знати лише той, хто стикався з галицьким селом. Цікаві з цього приводу спогади видатного уродженця Сіяви Анатолія Вахнянина. Згадуючи свої юнацькі роки він свідчить, що коли б тоді хтось назвав його чи його колег «поляками», то це було б сприйняте як образа. Однак вважаючи себе «русинами» і гордячись цим, вони ніколи і ні за яких обставин не розмовляли по-українськи, а виключно по-польськи (як написав А. Вахнянин були «національним зером» — *Спогади*, Львів 1908, с. 23).

Отже відносини між польськими і українськими силами були ненайкращі. Особливо поляки не могли простити українцям співробітництва з урядом. «Проби польських повстань 1846 р. і 1848 р. при рівночасній повній лояльності українського населення витворили на якийсь час таке приязне відношення австрійського правительства до українців, що завдяки йому вони справді могли почувати себе у Східній Галичині панамі». (В. Щурат, *На досвітку нової доби. Статті й замітки до історії відродження Галицької України*. Львів 1919, с. 137).

Полеміка на тему, хто це українці і чи мають вони взагалі право на існування була дуже поширена тоді на сторінках галицької преси. Зокрема така полеміка мала місце між двома польськими газетами «Дзеннік Народови» («україножерний» напрямок, цікаво, що його редактором був українець Лев Корецький) та газетою «Постемп» (український напрямок). (Див. «Дзеннік Народови» 1848, ч. 39, 55; «Постемп» 1848, ч. 4, 21-23). «Постемп» агітував за визнанням окремішності українців і вважав, що саме в цьому полягає причина національної ворожнечі, «Дзеннік» доводив, що немає ніякого українського народу, а є тільки польський. Українська мова є лише діалектом польської.

Відповідь «Дзенніку» написав Василь Подолинський, тоді греко-католицький священник села Ветлина Ліського повіту. (Всі дальші відомості зачерпнуті зі статті Василя Щурата *Речник незалежної України у 1848 р. о. Василь Подолинський*, В. Щурат, *На досвітку...*, с. 134-179).

Народився він 15 січня 1815 р. у Биличах Самбірського повіту в сім'ї священника. Будучи хлопцем втратив батьків. Але все-таки зумів, завдяки допомозі родичів із Себінова (Спіш) здобути добру освіту, навчаючись у Перемишлі, Львові, Чернівцях. У 1837-1841 рр. вчився у Львівській греко-католицькій семінарії, де брав участь (як і багато інших українців) у діяльності польських революційних організацій.

У 1841 р. львівська поліція дала йому «некорисну політичну ноту», за що він цілий рік по наказу єпископа Снігурського пробув у монастирі. Після того оженився і був іменований священником с. Ветлина.

Тут він, однак, не забув про освіту і продовжував учитися, тепер уже сам. Останньому сприяло близьке знайомство із сусідом-поміщиком села Зубраче поляком Казимиром Йосифом Турівським (в с. Зубрачому парохом був брат Василя, Сава). Турівський мав схожу з Подолинським долю, він так само отримав добру освіту, так само доля занесла його в глуху провінцію імперії, і так само дуже його тягнуло до освіти. Це їх зблизило. Турівський видав декілька книжочок цінних з точки етнографії. В одній із них, виданій у 1835 р. («Пісемка») цікава його примітка до 3-ох українських казок. «Український народ мали ми з огляду на цивілізацію нізашо, ми грішили! Українці, як усі слов'яни від непам'ятних часів то цивілізований народ, проснувся вже, протре собі очі, виб'є собі з голови сон... Посеред інших слов'ян наші українці чужого впливу не прийняли — свідком того історії, найбільшим свідком — сама українська мова». (Цит. за В. Щуратом, с. 149).

Звичайно, можна здогадуватись, що Турівський і Подолинський часто полемізували на політичні теми, особливо в 1848 р. Можливо, саме під час цих розмов і визрів у В. Подолинського задум «Слова Пжестрогі».

Як уже говорилося, книга ця — відповідь польським націоналістам. Надрукована вона в Сяноці 1848 р. Написана просто, логічно і дотепно, всього на 32 сторінки, книга ця, без сумніву, є одним з найліпших зразків вітчизняної літератури.

Для того, щоб утвердити право українців на свою окремішність, він не використовував якісь політичні теорії (наприклад, Ю. Бачинський у 90-их роках ХІХ ст. у книзі *Україна Ирредента* спробував на марксистській основі довести неминучість незалежності України, йому звичайно приписують авторство постулату самостійності), а обґрунтував свої тези на основі простої логіки.

Ось як дотепно зобразив В. Подолинський польсько-українські суперечності в Галичині: «Хотів гусак узяти лебідь за жінку, кажучи: «Ти гуска, бо плаваєш по тім самім ставі зі мною ба й наше пір'я води однаково не пропускає, а наші голоси зовсім ті самі, бо оба через довгі горлянки переходять, ти гагаєш так, як і я, отож дурна і ти, що присвоюєш собі право на лебідність, якого й не бувало на світі». А та щосили випирається цього роду, хоча ти остатися лебіддю — от, спір між поляками й українцями» (цит. за В. Щуратом, с. 158-159).

На спроби ототожнити два галицькі народи, він відповідає так: «коли українці — поляки, то й українська мова — польська мова (а таких, що нею говорять, багато більше від тих других), — отже заведіть ту українську мову по школах і урядах, а нехай вам здається, що по-польськи говорите» (цит. за В. Щуратом, с. 169).

При цьому він згадує, що російські вчені висипали «вже кілька тисяч бочок доказів на те, що українець і москаль — то одно (там же, с. 163).

Подолинський закликає поляків до толеранції і вважає, що лише після цього зникнуть суперечності між двома народами.

Але найбільша заслуга В. Подолинського — це, звичайно, постулат незалежної України. «Слово Пжестрогі» — перший український політичний документ нової доби, де він прозвучав (в усякому разі, не відомий — див. епіграф до статті).

Проте праця В. Подолинського сучасникам відома не була. «Перемиська греко-католицька капітула, здається, відразу поклала на неї важку руку» — пише В. Щурат (с. 153).

Очевидно, що між В. Подолинським і обозом Головної Руської Ради порозуміння не було (до речі, її члени майже всі були священниками). По-перше, на відміну від останніх В. Подолинський не має проавстрійських настроїв, це відчувається по тексту книги — в її рядках, де йде мова про цесаря, вичувається легка іронія.

По-друге, сам лозунг незалежної України, очевидно, дуже страшив тодішніх українських політиків.

У ті часи вони тішилися тією увагою, яку мали у Відні, і не хотіли давати приводу до погіршення відносин.

По-третє, зовсім не мógла викликати у них прихильності думка В. Подолинського про літературну мову в Галичині (т.зв. «язичіе»): «пишуть зараз ніби по-руськи, пишуть якимсь справжнім белькотінням, яке ніколи не існувало і існувати не буде, пишуть якимсь по-дивацькому, барбаризмами, макаронізмами, відкидаючи живі слова, що живуть у цілому народі, а латають діри видуманими словами, яких жодний русин не розуміє, а може й вони не розуміють» (Слово Пжестрогі, с. 18). Подолинський писав цю працю по-польськи, а чисто українські фрази і звороти писані ним — фонетичною мовою латинським шрифтом.

І, по-четверте дуже велика різниця існувала між передовою європейською свідомістю В. Подолинського і, на жаль досить провінційною і консервативною свідомістю тодішніх українських політиків.

Все це разом взяте мало за наслідок заборону і знищення цензурою греко-католицької капітули в Перемишлі даної книги.

Про дальшу долю В. Подолинського: з початком активних бойових дій в Угорщині, де 1848-49 рр. розгорілась справжня національно-визвольна війна, він залишає жінку й трьох малолітніх дітей і продирається в Угорщину з наміром воювати проти австрійської армії. Однак при переході кордону був заарештований і кинутий до в'язниці. По виході з в'язниці у 1852 р. перейшов на посаду священника у с. Манів того ж, Ліського повіту, де заснував єдину на весь повіт народну школу. Через шість років став мужем довір'я в нагляді фундаційних маєтків каноніка Івана Лаврівського. Під час виборів до сейму 1867 р. повинен

був отримати посольський мандат з Ліська, але цьому знову перешкодила греко-католицька капітула. Висланий нею префект о. Павло Левицький агітував проти «полякуючого» священника. А скоріше за все перемиська ієрархія просто боялася його можливої радикальної діяльності у сеймі. У журналі «Правда» 1868 р. була надрукована його історична розвідка «Маркомани».

Помер В. Подолинський 24 серпня 1876 р. у с. Маньові, так ніким не зрозумілий і не визнаний. Хоча, здається, він ніколи не переймався невдачами. Ім'я В. Подолинського зараз відоме лише вузькому колу спеціалістів. Досить сказати, що воно не увійшло в жодний із підручників з історії України. Спеціально В. Подолинському присвячена єдина, використана тут мною стаття Василя Щурата. З усіх екземплярів «Слова Пжестрогі» уцілів лише один. Знаходиться він зараз у бібліотеці інституту суспільних наук у Львові. Правдоподібно, це є той самий примірник, котрий віднайшов В. Щурат. Врешті В. Подолинський в деякій мірі сам був причиною своєї невідомості. Навіть його син, крилошанин греко-католицької капітули в Перемишлі, історик Мирон Подолинський не знав нічого про «Слово Пжестрогі». В усякому разі, так стверджував В. Щурат, який, як що не знав його особисто, то, в усякому разі, переписувався з ним.

В. Подолинський залишив по собі декілька загадок. Невідомо, наприклад, на які кошти надруковано «Слово Пжестрогі». Можливо гроші на це дав Туровський, але можливо також, що Подолинський мав невідомих нам зараз однодумців чи покровителів. Не зовсім ясна справа із тим місцем «Слова», де йдеться про 4 українські політичні партії, які ніби-то існували в Галичині до 1848 р. (с. 21-22), в усякому разі, доказів цьому немає.

На жаль, жодної згадки про В. Подолинського не виявилось і в Перемиському державному архіві. Схоже на те, що їх вже не було наприкінці ХІХ ст., інакше Мирону Подолинському, котрий знав цей архів, може ліпше, як свої п'ять пальців, було б відомо про такого роду документи.

Залишається додати, що могила о. В. Подолинського у с. Манів збереглася до сьогоднішніх днів. Декілька років тому її відновила група перемиських українців: Є. Колач, В. Назар, В. і Д. Пилиповичі, Б. Попович і Е. Финик. Але могила потребує постійного нагляду і тому бажано щоб люди, котрі їдуть в ті краї, по можливості наглядали за нею.

ЕПІГРАФ

«Так, є ми Русинами, і міцно віримо в воскресіння вільної незалежної Русі, все одно — раніше чи пізніше, і не тривожить нас відрізок часу, коли то наступить — бо чим є століття в народному житті?... Минув той час, коли боялися ми, загнані в кут, ім'я своє виявити, сьогодні його промовляє русин світу, ніщо нас не зможе втримати від спільного у всій Європі прагнення, не змовкнемо, хіба Європа змовкне, прагнемо бути вільними разом з іншими народами і стиха йдемо за тим — бо як тяжко коникові в дишлі ходити, ще тяжче русинові хоть кому служити — хочемо бути народом і будемо ним без сумніву» (Василь Подолинський «Слово Пжестрогі» Сянік, с. 17)

Ігор Чорновіл

Революційний падолист 1918-го у Перемишлі

Наприкінці першої світової війни під могутнім натиском національно-визвольного руху розпадаються ще дві донедавна «процвітаючі» імперії — Романівська і Габсбургська, а на їх осколках виникли незалежні республіки — Польща, Чехословаччина, Угорщина, Югославія, а також Українська держава. Однак довгі десятиліття офіційна польська і радянська історіографія намагались зобразити утворення Західно-Української Народної Республіки, її злуку з Українською Народною Республікою, як явища «буржуазного націоналізму», авантюрний плід Заходу або зговору із цісарем тощо. Фактично від людей приховувалась правда про українську національно-демократичну революцію, визвольні змагання галичан.

Як же це відбувалось насправді у Східній Галичині і, зокрема, у Перемишлі? Надіємось, що про визвольні змагання українців Підляшшя і Холмщини ще будуть написані ґрунтовні монографічні дослідження, навіть хвилюючі повісті і романи. Наразі, на основі маловідомих архівних документів Польщі й України лише коротко познайомимо шанувальників «Перемиських дзвонів», які читають і в Україні, і в заокеанській діаспорі, із драматичною хронікою осені 1918-го року на наших багатостраждальних теренах.

Як відомо, в умовах глибокої державної кризи 18-19 жовтня 1918 року у Львові відбулась конституанта — представницьке зібрання (близько 500 чол.) українських послів до парламенту та крайових сеймів Галичини і Буковини, єпископату, делегацій українських партій, яке обрало Українську Національну Раду на чолі з досвідченим правником Євгеном Петрушевичем. Були у її складі й перемиські громадські діячі — Андрій Аліськевич, Володимир Загайкевич, Михайло Демчук і Теофіль Кормош. У своєму першому Маніфесті щойно створена Національна Рада урочисто проголосила: «I. Ціла етнографічна українська область в Австро-Угорщині, зокрема Східна Галичина з граничною лінією Сяну з включенням Лемківщини, північно-східна Буковина з містами Чернівці, Сторожинець і Серет та українська полоса північно-східної Угорщини — творить одноцілу українську територію. II. Ця українська національна територія уконституується отсим як Українська держава... III. Взивається всі національні меншості негайно вислати своїх представників до Української Національної Ради в кількості відповідуючій їх числу населення...». Як бачимо, українські політики орієнтувались включити у майбутню державотворчу діяльність не тільки українців, але й поляків, німців, євреїв, що здавна населяли Карпатський край.

А вже удосвіта першого листопада на ратушевій

вежі Львова був піднятий синьо-жовтий український прапор, який підтвердив капітуляцію монархічного режиму і відновлення більш як через півтисячоліття української державності на цих теренах. Переїняття влади Українською Національною Радою було здійснено під безпосереднім керівництвом Центрального військового комітету і особисто сотника полку українських Січових Стрільців, 30-річного народного вчителя з-під Галича Дмитра Вітовського. Цього ранку українські військові загони (1400 чол.) фактично безкровно захопили основні об'єкти міста. Майже без перешкод поляків перебрано також владу у більшості міст і сіл Східної Галичини. Нова Західно-Українська Народна Республіка за своєю площею — 70 тисяч квадратних кілометрів — майже нічим не відрізнялась від Австрії, Угорщини чи Греції. Щодо населення — 6 мільйонів чоловік — то вона залишила позаду Швецію, Норвегію, Фінляндію, Голландію, Данію. 71 відсоток населення становили українці, 14 — поляки, 13 — євреї, 2 — інші, головню німці; 62 відсотки вважали себе греко-католиками, 18 — римо-католиками, 13 — іудеями і 6 — православними. Правда, такою ЗУНР залишилась недовго, оскільки упродовж місяця майже половина її території була насильно відшматована Польщею, а дещо Румунією і Чехословаччиною.

Особливо гострим виявилось протиборство на західному приграниччі. Наприкінці жовтня було піднято синьо-жовті штандари в українізованих військових частинах у Любліні, Кракові, Ряшеві, Ярославі, Новому Санчі, але підрозділи легіоністів виявились там сильнішими і новій польській владі вдалось нейтралізувати ці заворушення стрілецтва.

31 жовтня поляки на чолі з генералом Пухальським намагались обійняти владу й у Перемишлі. Однак цим планам не судилось здійснитись. На допомогу українському громадянству древнього міста прийшов 9-й український піхотний полк під командуванням хороброго надпоручника Федюшки із Журавиці. Незважаючи на дощ, на ринковій площі зібралось ще й вісім тисяч селян-українців із навколишніх сіл. Відтак у четвер уранці в Народному домі відбулось величне віче, учасники якого присягли: «Польське панування в Перемишлі може прийти тільки по їх трупах». Там же було обрано Перемиську Народну Раду (Українську Національну Раду) на чолі з уже згадуваним Теофілем Кормошем. До її складу увійшло 13 чоловік — представники від інтелігенції, робітників і селян повіту. При повітовій Раді створено ряд комісій — військову, фінансову, харчову, санітарну та ін. Її органом став часопис «Воля». Всього при фінансовій підтримці професора А. Яреми вийшло три числа вечірньої газети (5, 7, 10 листопада). Допитливий читач може познайомитись із нею у Перемиському архіві та Львівській науковій бібліотеці Академії наук України.

Враховуючи настрої польської частини населення міста, а також чималу активність легіоністів на чолі

з генералом Пухальським, члени повітової Ради вирішили одразу ж нав'язати конструктивний діалог із польською громадськістю, яка прагнула будь-що включити Перемишль до складу відроджуваної II Речіпосполитої. Відтак уже першого листопада від 15.30 до 22.00 відбулись переговори обох сторін, у ході яких було досягнуто згоду створити польсько-українську комісію, до якої увійшли з української сторони — посол Володимир Загайкевич, директор Каси хворих Іван Жолнір, директор гімназії Андрій Аліськевич і професор гімназії Михайло Демчук, а з польської — професор гімназії Фелікс Пжимський і три адвокати: Леонард Тарнавський, Йозеф Мантель, Володимир Блажовський. Пізно вночі ці вісім членів комісії підписали досить-таки розважливу і компромісну угоду в справі утримання спокою і порядку, згідно якої вони тимчасово обіймали владу у місті і повіті. Для виконання адміністративно-поліційних функцій була створена із тисячі українців і тисячі поляків спільна міліція.

Наступного дня на мурах Перемишля з'явилась відозва комісії «До населення міста і повіту!», у якій містився заклик «до спокою і громадського порядку».

Діяльність комісії підтримала Жидівська Національна Рада, створена у Перемишлі третього листопада. Того ж дня виникла й Польська Рада Народова. У своїй першій відозві вона закликала поляків не падати духом і водночас... не виконувати наказів свого генерала Пухальського (до речі, обраного в склад комісії) про роззброєння польських частин на Засянні.

Поспішна відозва поляків украї дестабілізувала політичну ситуацію у повіті. У цей час, як зазначає газета «Воля» від 5 листопада 1918 р., «польські легіоністи підступом роззброїли 9-ий полк, а його офіцерів інтернували. Рівночасно на даний поляками знак стали озброюватися польські студенти і провокувати українське населення. Кілька озброєних недоростків, видно на приказ своїх провідників, вдерлися навіть до палати нашого єпископа Коциловського і шукали там зброї і амуніції. Провокаційне поведіння польських загорільців викликало незвичайне обурення серед українського населення в Перемишлі і околиці. Здавалося, що ще хвиля і прийде до оружно розправи... Дійшло до того, що в ніч з суботи на неділю якісь польські загорільці острілювали з машинового кріса Медику і ранили кількох селян. Та загорілість потягнула за собою обсадження Перемишля українськими військами».

Провокаційні дії легіоністів змусили Українську Національну Раду перейти до рішучих дій. О п'ятій ранку 4 листопада підпорядковані їй п'ять українських сотень обезоружили польські сторожі у місті, крім Засяння. Учасник бою старшина Віктор Петрикевич згадує (його спогади зберігаються у Бібліотеці Народовій у Варшаві), що у нічних сутичках загинуло двоє стрільців і п'ять легіоністів. Тоді ж інтерновано генерала Пухальського і декілька польських підрозділів.

Уранці Українська Національна Рада оголосила, що перебирає у свої руки владу, а також закликала: «Горожани! Взиваємо Вас всіх без різниці народности і віросповідання до безумовного спокою і послуху нашим зарядженням. Брама домів належить замикати о 8 год. вечером. Продажа палених напоїв є безумовно заборонена. Горожани! Запоручаємо Вам безпечність публичного порядку, життя і майна. Апровізацією міста і повіту займемося щиро. Просимо о повне довір'я і о поміч. Працювати будемо для добра всего населення совісно і безсторонно...».

І все ж діяльність спільної комісії не припинялась і в наступні дні. На цей час збройне протистояння сторін ще більше посилювалось. 5 листопада у Бушковичах легіонери зарубали чотирьох стрільців, а в ряді сіл реквізували худобу і арештували невинних людей. Реквізиційні акції провели, на жаль, й українці. Віктор Петрикевич згадує, що на Засянні легіоністи в час богослужіння зробили ревізію в каплиці о. Василіяна, при цьому загрожували револьвером отцю Васильківському. Всі ці факти і мала розглянути спільна комісія. Але десятого листопада о 12.30 діяльність комісії була перервана. Переїхавши міст, перед залізничним двірцем з'явився польський панцирний поїзд (далі колія була розібрана), розпочавши обстріл міських кварталів. У ході двогодинного бою із грізною машиною загинуло два стрільці.

11 листопада польське командування стягнуло під місто чимале підкріплення і запропонувало українцям о 12.00 скласти зброю. Українці вирішили боронитись. Тоді о 12.15 легіоністи почали артилерійський обстріл центральної частини міста. У жидівській частині міста запалали будинки, зав'язались запеклі бої на вулицях Францішканській і Міцкевича. У хід пішли ручні бомби. Відтак українські захисники відступили з міста, так і не дочекавшись підкріплення зі сходу.

Навколо Перемишля запалало справжнє вогнище війни, яке вдалося погасити аж весною 1919 р. На той час під натиском галлерівських військ знесилена Українська Галицька Армія відступила на Тернопільщину, а згодом і на Збруч. А мужніх захисників міста і повіту поховано на Пикулицькому цвинтарі. Про трагедію польсько-української війни ми надіємось невдовзі продовжити розмову на сторінках «Перемиських дзвонів».

Микола Литвин,
кандидат історичних наук
м. Львів — Перемишль

*

У наступному номері «Перемиських дзвонів» буде поміщена розмова на тему ЗУНР-у, яку перевів М. Левкович з молодими істориками зі Львова: М. Литвином, І. Чорноволом та О. Зайцевим.

Редакція

Відкрита могила УПА в Лішній біля Сянока

З кінцем червня ц.р. неподалік Сянока, в лісі, побіч дороги, поміж селами Вільхівці та Лішною, відкрито збірну могилу розстріляних людей.

Вже кілька років тому знайомі (поляки) говорили мені, що десь на початку 1947 року в лісі поміж оцими деревами УБ із Сянока розстрілювало упівців. Доступ до лісу був тоді заблокований військом.

Опитування знайомих у Вільхівцях було безрезультатним. Ніхто з них в тому часі у селі вже не перебував. Усі були виселені на «земє одзискане».

В квітні ц.р. деякі мешканці села Лішна (поляки) виявили місце в лісі біля дороги, де «загребано» розстріляних весною 1947 року людей. Привезено їх тоді вантажівками УБ із Сянока. Військо заблокувало тоді доступ до лісу з обох сторін. В лісі було чути тоді постріли...

Розпочали розкопки члени КПН (Конфедерація Польські Неподлеглей) та «Стшельца» із Сянока з думкою, що, мабуть, лежать там розстріляні члени польського підпілля, Армії Крайової.

Від 22.06. розкопки почали вестись зорганізовано.

Від імені Okręgowej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu в Ряшеві розкопки наглядала п. прокурор Ганна Соляревіч, а також д-р мед. Веслав Гавжевскі з Zakładu Medycyny Sądowej в Ряшеві. В перших відкритих верствах, на глибині 0,8 м знайдено 5 скелетів, в тому числі й жіночий скелет (біля черепа золотий кільчик і залишки волосся — коси).

Згодом у розкопки влучилась п. Марія Зелінська — археолог Історичного музею в Сяноці, яка професійно наглядала за веденням розкопок, виконуючи зарисовки віднайдених скелетів, послідовно, верствами.

Весь процес розкопок був документований знімками. Всі археологічні зарисовки, знімки знаходяться в автора замітки.

Віднайдено другий кільчик, гільзи з набоїв «пепешки», нагрудний медалік із зображенням «Старошейської Маткі Боскей» («відпустове» село біля Березова).

Від Управи відділу ОУП в Сяноці до могили приїжджали: голова і секретар Управи Роман Линкевич і Мар'ян Райтар. Ними пороблено знімки розкопок, записано розмову з п. прокурор відносно ідентифікації розстріляних, висловлено думки, що жертви розстрілу це, мабуть, українці. В розмові голова Управи ОУП запитав п. прокурор чи Окружна Комісія для розслідування злочинів проти польського народу в Ряшеві не вважала б доцільним (беручи до уваги подібні почини на Україні) зайнятися розслідуванням і виявленням місця «загребання» жертв терору — понад 300 наших людей, помордованих 3.03.1945 р. в Павлокомі. До сьогодні ми його не знаємо...

В цілому віднайдено 19 кістяків розстріляних людей в могилі розміром 3 x 5 м, глибиною до 1,5 м, біля 8 м від дороги, вже на схилі гори. З археологічних зарисовок верств розкопок виводяться думки, що жертви підводжено й розстрілювано над могилою трьома групами. Трупи падали безладно, розкинені, але всі в напрямку гори — від дороги.

Віднайдено відносно добре збережене взуття, залишки одягу, пояс, гудзики, гільзи набоїв. На кістках рук

— залишки дроту, мабуть, жертвам перед транспортом на смерть пов'язано руки...

Виконавці розстрілу з особливою увагою підбрали місце розстрілу. Рідко проїждна дорога від Вільхівців, тільки до села Лішна. З обох сторін дороги досить стрімкі гори, зарослі лісом. Легко було заблокувати оцей відтинок дороги-терену, не допустити невігідних свідків...

Як вже писалось, на початку розкопок (у самій верхній верстві побитих) відкрито кістяк жінки віком десь біля 20-30 років. Можна уявити собі, що саме для неї підготовлено катами тортури останніх хвилин життя — ось розстрілюємо твоїх друзів нещасної судьби, а зараз і черга на тебе...

З усього збігу обставин: 19-ро розстріляних, серед них одна жінка саме з кільчиками, доходимо до непохитного висновку. Могила вмістила 19 людей, засуджених на смертну кару в днях 14-20 травня 1947 року Військовим Судом Оперативної Групи «Вісла» з Кракова, на виїзній сесії у Сяноці.

Згідно з документами, вирок виконано 22 травня 1947 року в Сяноці.

Список розстріляних 22.05.47:

Бобко Степан, псевдонім «Ягода», син Івана й Анни, нар. 11.10.1928 р. в Ямній Горішній, засуджений на смертну кару 19.05.47 р. в Сяноці, страчений 22 травня 1947 р.

Боднар Михайло, син Івана й Катерини, нар. 15.07.1925 р. в Завадці Ліського повіту, засуджений на смертну кару 16.05.1947 р. в Сяноці, страчений 22.05.47 р.

Васьків Йосип, псевдонім «Орел», син Миколи й Анни, нар. 8.10.1926 р. в Буковці Ліського повіту, зас. на смертну кару 16.05.47 р. в Сяноці, страчений 22.05.47 р.

Войцеховський Іван, син Івана й Марії, нар. 2.07.1910 р. в Середньому Селі Ліського повіту, зас. на смертну кару 10.05.47 р. в Сяноці, страчений 22.05.47 р.

Герман Теодор, псевд. «Чорний», син Францішка й Анни, нар. 17.02.1916 р. в Розтоці Добромільського повіту, зас. на смертну кару 14.05.47 р. в Сяноці, страчений 22.05.47 р.

Гирч Олекса, псевд. «Кучера», син Антона й Доротеї, нар. 8.08.1923 р. в Луковому Ліського повіту, зас. на смертну кару 17.05.47 р. в Сяноці, страчений 22.05.47 р.

Головатий Семко, псевд. «Лісковий», син Олекси й Марії, нар. 8.08.1928 р. в Новому Селі Любачівського пов., зас. на смертну кару 15.05.47 р. в Сяноці, страчений 22.05.47 р.

Дацько Михайло, син Мартина й Анни, нар. 24.10.1923 р. в Станковій Ліського пов., зас. на смертну кару 15.05.47 р. в Сяноці, страчений 22.05.47 р.

Дмитришин Петро, псевд. «Липа», син Миколи й Марти, нар. 25.07.1922 р. в Суравиці Сяніцького повіту, страчений 22.05.47 р.

Кілочко Дмитро, псевд. «Голуб», син Степана й Анни, нар. 1.10.1927 р. в Ямній Горішній Добромільського пов., зас. на смертну кару 19.05.47 р. в Сяноці, страчений 22.05.47 р.

Кіш Іван, син Теодора і Єви, нар. 1.01.1923 р. в Морохові Сяніцького повіту, зас. на смертну кару 17.05.47 р. в Сяноці, страчений 22.05.47 р.

Космовський Іван, псевд. «Корін», син Теодора і Марії, нар. 15.05.1926 р. у Війському Сяніцького повіту, зас. на смертну кару 19.05.47 р. в Сяноці, страчений 22.05.47 р.

Ліщавський Станіслав, псевд. «Крутий», син Петра й Марії, нар. 13.03.1913 р. в Ліщаві Долішній До-

бромільського пов., зас. на смертну кару 17.05.47 р. в Сяноці, страчений 22.05.47 р.

Любинський Йосип, псевд. «Гонт», син Онуфрія і Юстини, нар. 16.02.1921 р. в Завадці Сяніцького пов., зас. на смертну кару 20.05.47 р. в Сяноці, страчений 22.05.47 р.

Марчак Іван, син Дмитра й Анастасії, нар. 22.10.1917 р. в Менчестер (США), до 1947 р. працював в Жерниці Нижній Ліського пов., зас. на смертну кару 16.05.47 р. в Сяноці, страчений 22.05.47 р.

Мінько Розалія, псевд. «Малина», дочка Йосифа й Анни, нар. 29.11.1924 р. в Станковій Ліського повіту, зас. на смертну кару 16.05.47 р. в Сяноці, страчена 22.05.47 р.

Музика Михайло, псевд. «Сміх», син Ілька і Єви, нар. 28.08.1922 р. в Котові Добромільського пов., зас. на смертну кару 14.05.47 р. в Сяноці, страчений 22.05.47 р.

Савка Степан, псевд. «Джміль», син Степана й Катерини, нар. 21.11.1925 р. в Ямній Горішній Добромільського пов., зас. на смертну кару 19.05.47 р., страчений 22.05.47 р.

Соколик Михайло, син Івана й Анни, нар. 14.08.1900 р. в Середньому Селі Ліського пов., зас. на смертну кару 19.05.47 р. в Сяноці, страчений 22.05.47 р.

Усіх обвинувачено, що «будучи членами УПА, намагалися силою відірвати південно-східну частину Польської Держави, а також допустились інших замахів на Польське Військо...», як, наприклад, Розалія Мінько, що була зв'язковою та збирала зілля для поранених і хворих вояків УПА...

Список засуджених на смертну кару й страчених в Сяноці 22 травня 1947 року публікується за матеріалами, вміщеними в «Нашому слові» від 43 номера 1990 року до 36 номера 1991 року.

Нижче наводимо деякі документи:

1) Ministerstwo Obrony Narodowej — Departament Służby Sprawiedliwości — Wydział Karny — Nr 0610/47/III — Warszawa, dnia 23 maja 1947 r. — Tajne — Doraźne

Do Szefa Wojskowego Sądu Grupy Operacyjnej „Wisła” w Rzeszowie

Zawiadamiam, że w stosunku do skazanych przez Wojskowy Sąd Grupy Operacyjnej „Wisła”:

1. Hołowatego Semka, s. Oleksy
2. Dmytryszyna Piotra, s. Mikołaja
3. Muzyki Michała, s. Ilka
4. Hermana Teodora, s. Franciszka
5. Wojciechowskiego Jana, s. Jana
6. Sokolika Michała, s. Jana
7. Kosmowskiego (Jan), s. Teodora
8. Lubińskiego Józefa, s. Onufrego
9. Kiłoczko Dymitra, s. Stefana
10. Bobko Stefana, s. Jana
11. Sawki Stefana, s. Stefana oraz 12. Daćko Michała, s. Marcina wyroki śmierci podlegają niezwłocznemu wykonaniu.

Szef Departamentu Służby Sprawiedliwości — Ministerstwa Obrony Narodowej (Henryk Holder, pułkownik).

CAW, WSGO „Wisła”, 3250/3/54, k. 2

2) Wyrok w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej. Dnia 16 maja 1947 r. Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie przy ul. Kościuszki nr 5 w składzie:

1) por. Kiełtyka Ludwik

2) plut. Klich Stanisław

3) kpr. Stachor Stanisław — jako ławnicy

z udziałem sekretarza sierż. Loedla Jerzego jako protokolarza, w obecności oskarżyciela kpt. Prause Jana z Wojskowej Prokuratury GO „Wisła” i obrońcy z urzędu Kłosa Kazimierza — rozpoznał sprawę jawną w postępowaniu doraźnym dnia 16 maja 1947 r. cyw. MINKO Rozalii c. Józefa i Anny Andrusieczko, ur. dnia 29.11.1924 r. w Stańkowej pow. Lesko, tam zamieszkałej, Ukrainki, rolniczki, 4 kl. szkoły powszechnej, w WP nie służącej, panny, bez majątku, rzekomo niekaranej — oskarżonej o popełnienie przestępstwa z art. 85 KKWP

orzekł:
Osk-na Minko Rozalia c. Józefa

winna jest:
że od sierpnia 1945 r. do 27.4.1947 r. w Stańkowej usiłowała oderwać południowo-wschodnią część obszaru Państwa Polskiego, będąc czł. bandy UPA pod pseudonimem „Malina”, pełniąc w niej funkcję łączniczki — tj. przestępstwa z art. 85 KKWP i za to

skazać ją:
Po myśli art. 85 KKWP na karę śmierci. Po myśli art. 46 § 1 KKWP orzec utratę praw publicznych i obywatelskich praw honorowych na zawsze. Po myśli art. 48 § KKWP orzec przepadek całego mienia skazanej na rzecz Skarbu Państwa.

Uzasadnienie:

W toku przewodu sądowego ustalono, że osk-na Minko Rozalia zgodziła się dobrowolnie na przynależność do bandy UPA w sierpniu 1945 r. Z polecenia czł. tejże bandy pseudo „Skakun”, pełniła funkcję łączniczki między wsią Stańkowa a Zawadka i Paszowa pod pseudonimem „Malina”. Z polecenia „Skakuna” przenosiła tajną korespondencję UPA zwiniętą w ruloniki. Przed tym została poinformowana, że na wypadek zetknięcia się z organami bezpieczeństwa względnie WP korespondencję ma odrzucić daleko od siebie. Od maja 1946 r. zbierała zioła, z których wyrabiano lekarstwa dla chorych i rannych czł. UPA. Osk-na przyznała się w toku rozprawy do zarzucanych jej czynów.

Przy wymiarze kary Sąd wziął pod uwagę, jako okoliczności obciążające, nienawiść jaką żywiła osk-na do Narodu i Państwa Polskiego, oraz aktywne występowanie z ramienia bandy UPA, nie dopatrując się żadnych okoliczności łagodzących.

W tym stanie rzeczy należało orzec jak w sentencji wyroku.

Przewodniczący (—) Kiełtyka por.

Ławnicy (—) Klich plut.

Wyrok niniejszy stał się prawomocny dnia 20 maja 1947 r.
dr Malinowski mjr
CAW, WSGO „Wisła”, 3253/3/54, k. 10, nr akt Sr. 3/47/GOW.

3) Ministerstwo Obrony Narodowej — Departament Służby Sprawiedliwości — Wydział Karny — 0688/47/III — nr U. 2420/47 — Warszawa, dnia 12 czerwca 1947 r. — Tajne — Doraźne

Do Szefa Wojskowego Sądu Grupy Operacyjnej „Wisła” Rzeszów, ul. Orlicz-Dreszera 8

W odpowiedzi na pismo Sądu Nr 020/47/GOW z dnia 9.VI.1947 r. komunikuję, że szyfrogramów w sprawie wyroków dotyczących: 1. Kosza Jana i 2. Leszczawskiego Stanisława — nie otrzymałem. Niezwłocznie nadesłać akta spraw doraźnych: 1. Kosza Jana, s. Teodora i 2. Leszczawskiego Stanisława, s. Piotra. Poza tym po raz czwarty

proszę o nadesłanie akt sprawy doraźnej 3. Minko Rozalii, c. Józefa. Wyrok tych trzech osób NIE (підкреслення моє) podlega wykonaniu do czasu rozstrzygnięcia sprawy w Departamencie Służby Sprawiedliwości MON.

Szef Wydziału Karnego
Departamentu Służby Sprawiedliwości
Cz. Szpądrowski, ppłk
Prokurator

CAW, WSGO „Wisła”, 3250/3/54, k. 15

4) Wojskowy Sąd Grupy Operacyjnej „Wisła” — Rzeszów, ul. Orlicz-Dreszera 8 — Nr 022/47/GOW — Rzeszów, dnia 16 czerwca 1947 r. — Tajne

Szef Departamentu Służby Sprawiedliwości MON
Warszawa

W wykonaniu zarządzenia podanego mi w szyfrogramie NR 302 dnia 13 czerwca 1947 r. przedstawiam przy niniejszym żądane akta sprawy a to:

1) cyw. Kosza Jana s. Teodora — NR akt Sr. 9/479 GOW
2) cyw. Leszczawskiego Stanisława s. Piotra — Nr akt SR. 10/47/GOW do dalszego urzędowania. Jednocześnie melduję, że wyrok na obu wyżej wymienionych skazanych wykonany został w dniu 22 maja 1947 r. w Sanoku na rozkaz płk Korczyńskiego wiceministra Bezpieczeństwa Publicznego. Odnośnie zaś przłania akt sprawy cyw. Minko Rozalii melduję, że akta powyższe zgodnie z szyfrogramem ppłk Szpądrowskiego z dnia 6 czerwca 1947 r. przelałem do Wydziału Karnego Departamentu Służby Sprawiedliwości MON w dniu 9 czerwca 1947 r.

Szef Wojsk. Sądu Grupy Oper. „Wisła”
(Dr Malinowski, mjr)

CAW, WSGO „Wisła”, 3251/3/54, k. 24.

Наводимо теж листи рідних та знайомих Розалії Мінько та Івана Войцеховського до «Українського архіву», поміщені в «Нашому слові»:

«Ми, Софія Мінько, Катерина Оренчук і Михайло Мінько, знаємо Розалію Мінько, бо вона була нашою сестрою. Пам'ятаємо, як вночі 1947 р. прийшло в нашу хату польське військо. Хата була оточена довкруги. Жовніри, ввійшовши до хати, відразу спитали: де є та «бандерівка» Розалія Мінько, а вона спала, як і ми всі. Розбудили нас усіх, поставили під стіну і питали, котра то є Розалія. Сестра сказала, що це вона. Зараз казали їй скоро одягтися, закували її в кайдани і тоді почали бити. Цілу хату поперевертали, якби чогось шукали. Забрали сестрі золоті кульчики.

Про те, що вона не живе і що замордована, ми довідалися щойно з «Нашого слова». Якщо це можливе, хочемо довідатися, де нашу сестру вбито і де вона лежить похована.

Софія Мінько, Димінек, Кошалінське в-во»

«Розалія Мінько з села Станькова — це молода дівчина, дуже свідомо українка. Як усі дівчата в той час, виконувала різні допоміжні функції для УПА: куховарення, прання, реперація одяжі, а до 1945 р. також розношення повстанчої пошти. Від серпня 1945 р. пошту розносила вже спеціальна кур'єрська служба УПА, складена з озброєних стрільців. Розалія Мінько не була членом організації УПА. Вельми смішним (але в наслідку трагічним) був поставлений

супроти неї закид: збирання зілля для УПА. Цікаво, що з тим зіллям робили бойові сотні УПА? Під час війни, і не тільки, селяни збирали собі лікувальне зілля на власні потреби. Не було грошей на ліки, а доступ до аптек з огляду на блокаду міст військом і УБ був дуже утруднений. Тепер справа контактів зі «Скакуном». Розалія Мінько проживала на території куша: Станькова, Завадка і Ракова. Натомість «Скакун» був командиром куша, до складу якого входили села Дзвиняч, Середниця і Ліщовате. Дуже сумніваюсь, чи вони взагалі зналися. Закид співпраці — це просто наклеп якогось злосливого донощика. Відомо, що у сталінській системі судівництва люди признавалися до вини внаслідок тортур. Трагічна доля Розалії Мінько була в тамтих часах долею всієї української молоді. Честь їх пам'яті!

Іван Рускосянський, Перемишль»

«В 43 номері «Нашого слова» я прочитала про свого чоловіка Івана Войцеховського, сина Івана та Марії, нар. 2.07.1910 р. в Середньому Селі Ліського повіту, Ряшівського воевідства, який був засуджений на смертну кару і страчений 22.05.1947 р. в Сяноці.

Пишу до вас тому, що мій чоловік не був у нічому винен, був рільником, не належав до жодної організації. 4.05.1947 р. до села приїхало військо польське, забрали багато мужчин, брали того, кого зустріли, між іншим, і мого чоловіка.

6.05.1947 р. мене з дітьми вивезли на західні землі і до цього часу слід по моєму чоловікові загинув. Ті, що повернулися з Явожна, говорили, що його з ними не було. У мене було троє дітей: найстаршій дитині — 11 років, молодшій — 4 та наймолодшій — 9 місяців. Було мені дуже важко, цього не дається описати.

Сьогодні мені 81 рік, я виснажена хворобою, до вас звертаюся з проханням поінформувати мене куди писати і чи взагалі я можу робити заходи щодо отримання відшкодування за чоловіка.

Юлія Войцеховська Гужица, Щецинське в-во»

З відкритої могили розстріляних усі кості побитих вибрано до пластмасових мішків (поодинокі) та перевезено до Закладу Судової Медицини в Ряшеві, для судової експертизи.

На цвинтарі в Сяноці доставлено домовини для перепохоронення тлінних залишків жертв терору.

Голова місцевої Управи Відділу ОУП, разом з керівником Похоронного Закладу, підбрали відповідне місце на цвинтарі для збірної могили.

Повторюємо заклик Українського архіву до сімей, знайомих розстріляних 22.05.47 р. в Сяноці про передачу всяких інформацій, які можуть допомогти в ході слідства, на адресу:

Archiwum Ukraińskie
03-614 Warszawa, ul. Kościeliska 7

Роман Линкевич, Сянік

Пам'яті невинних

Вперше згадується про трагедію Люблинця Нового, Старого і Горайця в тижневику „Życie Przemyskie” від дня 25 квітня 1990 р. в статті Збігнева Беша, де зокрема читаємо:

„W 1946 roku przeciwko „podziemiu” rzucono do walki do 180 tys. żołnierzy i milicji uzbrojonych w czołgi i artylerię, wspieranych przez wojska NKWD (wewnętrzne i pograniczne) oraz regularne jednostki Armii Radzieckiej. 25 marca tego roku, podczas operacji przeciwko bandom UPA, aż, w 70 procentach zniszczono Lubliniec Stary, w którym zginęło wówczas 540 osób („banderowców” i przypadkowych świadków zajęć — jak głosił poufny meldunek), a 6 kwietnia w kompletnie spalonym Gorajcu — gdzie miał przebywać sztab sotni — poległo około 400 mieszkańców wioski”.

По 47-ох роках 22 і 23 серпня 1992 р. відбулись скорботні богослужіння і посвячення збірних могил відновлених цвинтарів в Люблинці Новому і Старому. Святу Літургію відслужили спільно о. М. Покско, о. Б. Прах, о. П. Кушка. Гомілію виголосив о. митрат Т. Майкович.

На жаль, село Гораєць до сьогодні не дочекалося ще такої хвилини. Найбільше людей приїхало з України, де люблинчани розсіяні від Городка і Львова аж по далекий Миколаїв над Чорним морем. В Польщі розсіяні від Перемишля по Кошалінське, Ольштинське, Сувальське. Старші, які пам'ятали ще як 46 років тому їх прогнали, згадували трагедії, які особливо позначились в тих двох споріднених селах. Цвинтарі, які тут були знищені й збезчещені, були відновлені завдяки люблинчанам, а особливо родинам Кушаків.

В урочистостях брали участь офіційні особи місцевої влади з Цешанова. Заступник бурмістра міста Цешанова мгр Ф. Гюерський закликав до поєднання, щоб більше трагедія ця ніколи не повторилась. Отець митрат Т. Майкович в дуже теплій проповіді сказав, що всюди, де зустрічав люблинчан, подивляв їх патріотизм, згуртованість, побожність і жертвенність для народу і церкви, про що свідчать до сьогодні чудові церкви в Люблинці Новому та відновлені цвинтарі. Врочистості мали скромний родинний християнський характер.

Б. Білий

Прповідь, яку виголосив
о. митрат Степан Дзюбина 27.9.1992 року
на Службі Божій, яку відправлено
на гробах замучених в концтаборі в Явожні
в 1947-48 роках

Слава Ісусу Христу!

Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus!

Преосвященні Владико, Високопреподобні Отці обидвох віросповідань, Вельце Шановні Пшелставіцэле Владз Паньствових і Ви всі, Дорогі Сестри і Браття обидвох віросповідань і обрядів. Приїхали ми тут нині до Явожна так численно з цілої Польщі, щоб помолитись і віддати велику шану тим, які в тих гробах спочивають, як жертви табору смерті в Явожні, вже 45 років. Приїхали ми тут також на їх християнський похорон, хоча наразі тільки символічний, бо хоча вони всі християни, з відомих причин, не можна було їх скоріше по-християнськи похоронити, а їм всім зі справедливості, як християнам, належить християнський похорон.

Стоїмо тут нині ще перед одними гробами наших мучеників, бо заки померли, пережили вони своє мучеництво тут, в Явожні, в таборі, який для них був табором смерті. Але молимося не тільки за тих, які тут спочивають, але і за тих, які невдовзі по звільненні з табору, по тім всім, що там пережили, передчасно померли. Для них табір в Явожні також був табором смерті, хоча не в таборі вмерли. Молимося також за

тих наших сестер і братів, які так і інакше зістали замордовані тільки тому, що вродились українцями. Чого як чого, але нам, українцям, могил і гробів не бракує, а ще більше не бракує нам сестер і братів по крові, які померли не природною смертю, а їх кості спочивають в землі без християнського похорону без могил, без хрестів на їх гробах, а навіть і не знати, де вони спочивають, а їх число величезне, бо вже не тільки мільйони, але вже десятки мільйонів на протязі історії нашого народу. Можна спокійно, без жодної пересадки сказати, що жоден інший народ на світі не поніс таких великих жертв, як наш многострадальний народ, бо жертви інших народів сягають найвище кількох мільйонів, а жертви українського народу вже десятки мільйонів. Гинули наші браття і сестри по крові з різних причин. Гинули ще в давніх часах, помордовані через монголів, татар і турків, а пізніше в часі визвольних змагань наших славних козаків. Дуже багато згинуло в часі двох останніх світових воєн, але найбільше згинуло в часі голодомору на Україні, в часі українського голокаусту за панування потвора в людському тілі Сталіна, коли-то з причини штучного голоду в Україні, а також з причини масової депортації на далекий Сибір і масових розстрілів цілком невинних людей згинуло тоді на Україні біля 15 мільйонів наших сестер і братів разом з невинними дітьми. Згинули тільки тому, що вродились українцями. Тоді масово нищили не тільки українців, але й інших громадян Радянського Союзу, але українців згинуло найбільше. Знаємо також як жорстоко замордовано тоді 14 тисяч полонених старшин польського війська в Катиню. Наша колись щаслива і багата Україна, про яку говорено, що ця країна пливуча молоком і текуча медом, змінилася в країну, текучу людською кров'ю і сльозами невинних мордованих людей. Змінилася в одне велике цвинтарище часто не похоронених людських тіл, і це був дуже великий хрест нашого многострадального українського народу, який кличе о пімсту до неба. Та страшна трагедія нашого народу вчить нас до чого є здібні ті, що затратили віру в Бога, але на превеликий жаль, знаємо, що мордували й ті, що були охрещені в ім'я Пресвятої Тройці, й вірили в Бога, й уважали себе за християн, яким Христос виразно сказав, що найбільша і найважливіша заповідь Божа, то заповідь любові Бога і ближнього, й що по тому буде можна пізнати, чи хтось є правдивим християнином, якщо буде мати любов до свого ближнього, байдуже якої він національності, обряду чи віросповідання. Знаємо, однак, що мимо таких виразних слів Ісуса Христа, християни вбивали християн дуже часто тільки тому, що вони були іншої національності. Начувається пекуче питання: чому так було? Чому між християнами була така смертельна ненависть, яка абсолютно не повинна була бути між християнами, бо хто як хто, але християни повинні про це знати, що кожна людина на світі, все одно ким вона народилася, сотворена Господом Богом і є Божою дитиною, і тому всі люди на світі, як Божі діти, є братами і сестрами, які повинні любитись і шануватись. Причини ненависті між християнами були різні як давніше, так і тепер, у новіших часах. Не місце й не час, щоб тепер тут нині про це все говорити, бо нині й час на це не дозволяє.

Є однак фактом, що про нас написано дуже багато неправди, і на цій брехні вирости цілі покоління, і так постав дуже кривдячий стереотип українця-різуна, а по останній світовій війні перебрано вже всяку міру в несправедливих очерненнях, і цим кормлено суспільство. Це було також причиною великої ненависті до нас. Польський загал у безоглядній більшості нічого не знає, або дуже мало знає про те, що не тільки українці вбивали поляків, але також і поляки вбивали українців, а також не знає чому українці це чинили, бо про це не говориться і не пишеться. Знаю однак, що ті, що знають про це правдиво, знають цілу правду, то ті не називають нас різунами і бандитами і живуть з нами в згоді, а навіть у приязні. Нині, дякувати Богові, живемо в демократичній державі, яка всіх громадян трактує однаково і старається, щоб всі громадяни жили в згоді, байдуже якої вони національності, віри чи обряду. Ми це повинні використати й повинні робити старання, щоб це все на підставі правдивих документів було виявлене й подане до відома загалові, бо це відкриє очі фальшиво поінформованим і може привести до згоди. Вважаю також, що треба робити старання, щоб справа карного табору в Явожні була подана до загального відома. Знаю, що був приготований фільм про табір у Явожні, і то у двох версіях, але якось до нині нічого з цього не вийшло і з цієї причини польський загал про табір у Явожні нічого не знає. Треба також старатися, щоб ті, що цілком невинні карались в таборі, одержали якесь відшкодування. Минулого тижня радіо з Варшави подало відомість, що Німеччина заплатить Ізраїлеві, хіба вже другий раз, дуже велике відшкодування за переслідування жидів за часів Гітлера, а ті всі жиди, які були в'язнені в німецьких таборах, а є їх ще біля 50 тисяч, будуть одержувати від німецького уряду по 500 марок кожного місяця до смерті, а це на польські гроші виносить біля чотирьох з половиною мільйона злотих. Звичайна справедливість наказує, щоб ці наші в'язні, які цілковито невинні карались в таборі, одержали якесь відшкодування за свої терпіння і знищене здоров'я. Це мимо великої матеріальної кризи у Польщі є можливе. бо вже не велике число живе з тих, що були в таборі, і для цілої держави це, властиво, дуже малий видаток. Треба також конечно постаратись про якийсь гідний пам'ятник на цих гробах з інформаційною таблицею, а також відслужити вже не тільки символічний, як нині, але й правдивий похорон. Про це все повинен старатись хтось компетентний. А тепер, дорогі сестри і браття, вертаючись думкою до тих, які тут спочивають вже вічним сном у цих гробах, а спочиває тут біля 160 осіб, разом з отцем Юліаном Криницьким, парохом села Вербиця, Угнівського деканату, а також вертаючи думкою до тих, які з причини голоду й великих знущань в таборі, незадовго після звільнення з табору померли, належить дещо сказати. Я, як в'язень цього табору, який на власні очі бачив це все, що там діялось, і це все переживав зі всіма іншими в'язнями, можу хіба правдиво й справедливо сказати, яка була причина їх ув'язнення, а також і їх смерті.

Деяких ув'язнено з причин співпраці з Українською Повстанською Армією, але цих процентово не було багато і з них тільки деякі згинули в таборі, бо їх по

слідстві вивожено на суд, а по суді до різних в'язниць. На суді вони одержували дуже високі вирокі, включно з карою смерті. Решта в'язнів — то були зовсім невинні люди, навіть після тодішніх державних законів, а було їх там в таборі біля 4000. Мужчин — 3000, а в цьому 22 греко-католицькі священники і 5 православних, з яких уявилось тільки троє, що вони є священниками, і біля 1000 жінок різного віку, бо були там і малі діти, й малолітня молодь, а також і старці. Їм всім, мимозорстокого слідства, в часі якого немилосердно катовано в'язнів і стосовано інші тортури, не доказано жодної вини. Були це, отже, люди зовсім невинні, які там вмирили, головно з голоду, а також з причин знуцань. До знуцання над в'язнями заангажовано хіба спеціально садистів, які любувалися в катуванні в'язнів. Припускаю, що тому так катували в'язнів, бо були переконані, що всі в'язні — це українські бандити, які мордували поляків, а наші священники намовляли їх до цього. Так їх перешколено і наставлено проти нас. Що так було, то про це свідчить і моє ув'язнення. Ув'язнено мене в часі виселення з мого рідного села Гладишова на Лемківщині через акцію «Вісла», коли я поїхав там попрощатися з моєю мамою і родиною. Той працівник УБ, який мене арештував, спитав мене чи я є римо-католицьким священником чи греко-католицьким, а коли я відповів, що греко-католицьким, то тоді він безлично сказав: «То нам вистарча». Був я, отже, арештований і засланий до табору тільки тому, що я вродився греко-католиком, і перебував я там півтора року без жодної вини, а навіть і жодного закиду якоїсь вини, бо її не було. Маю хіба право сказати, що й всі інші в'язні в таборі, яких не вислано під суд, сиділи там тільки тому, що вродились українцями. Пізніше, коли по двох тижнях перебування на УБ в Горлицях везли мене разом з іншими в'язнями з цілої околиці в худоб'ячому вагоні, то вже тут, на Шлеську, в часі постою на станції, обкидано наш вагон камінням і вигукувано, що у вагоні їдуть українські бандити, які мордували поляків. Комусь на тому залежало, щоб така була опінія про нас. Зроблено це щойно тут, на Шлеську, бо там на місці ніхто з поляків би в це не повірив. А коли привезено нас зі станції Щакова під дуже сильною ескортою до табору, то уставлено нас всіх на табірній площі, де прийшов до нас якийсь капітан, який звернувся до нас, священників, бо зі мною був також ув'язнений отець Іван Булат — парох села Бортне на Лемківщині, такими словами в дуже гострому тоні: «Ви ксенжа естесьце тему вшисткему вінні, бо ви намавлялисьце і захенцалисьце своїх верних аби мордовали полякув. Ви пшедевшисткім за то вшистко одповядаце». На той його закид я пояснив йому, що я цілий час працював, як священник, на західній Лемківщині, у Новосанчівському повіті і що там лемки жили в цілковитій згоді, а навіть і в приязні з поляками, і що там не згинув ані один поляк з рук лемків. Він тоді виразно зняковів і відповів: «До перона кого нам ту пшивезьлі?» і вже більше нічого не сказав. Видно, що ціла табірня служба, разом зі старшинами, була кимось так поінформована, що всі в'язні, яких привозять до табору, то українські бандити, які мордували поляків. Коли я пізніше працював у канцелярії табірної лічниці у німецькому секторі полонених німців, а та-

кож і фолксдойчерів, то одного разу прийшов до канцелярії один з блокових, який винятково був до нас досить зичливо наставлений, і коли я йому сказав, що ці всі в'язні, яких не скеровано під суд, є цілковито невинні, то він тоді сказав мені: «Але ксьондз навет не виобража себе цо о вас вшисткіх мувьов і яке ест до вас наставене». Це все свідчить дуже виразно, що комусь залежало на тому, щоб нас всіх якнайбільше мальтретувати, і тому так ворожо наставлено цілу табірну службу проти нас. Не є виключене, що в цей спосіб хотів хтось викінчити нервово, а може й фізично в'язнів, а головно інтелігенцію, бо коли в таборі кинувся тиф і грозила епідемія тифу у цілому таборі, почали масово звільняти всіх в'язнів, яким не доведено жодної вини, але нас, священників, і прочих інтелігентів задержано ще в таборі цілий рік, хоча вони були цілковито невинні, і влада дуже добре про це знала. Дякувати Богові, що ті страшні страхіття, що їх переживав наш многострадальний народ, вже минули.

Нарешті маємо так дуже бажану вільну, самостійну Україну, і ми вже не є безбатьківські діти, яких не було кому боронити, коли оборона була конечно потрібна, і тому стільки жертв поніс наш безборонний народ. Але, дорогі сестри і браття, усвідомім собі це добре, що та наша вимріяна вільна Україна, за яку десятки мільйонів віддало своє життя, не встаїть вільною, якщо між нами, між дітьми нашої Матері України не буде згоди й правдивої любові. Знаємо однак, на превеликий жаль, що у нашому народі не все була ця єдність і правдива любов і це була головна причина, що наш народ стільки століть жив у такій чи іншій неволі. Зробім отже все, що у нашій силі, хоча б це мало бути коштом навіть слухних наших амбіцій, аби це все більше ніколи не повторилось. Ой! Ті амбіції, амбіції! Ті особисті амбіції, скільки вони наробили лиха у нашому народі й дальше роблять. Нині є такі обставини, що ця згода є конечно не тільки між нами, але також і з нашими сусідами. Як я вже згадав, ми живемо сьогодні в цілком інших обставинах, як колись жили. Нинішній демократичний уряд Польщі робить все, що є можливе, аби горожани жили в згоді, і щоб через нікого не були кривджені. Скористаймо з цього й домагаймося того, що нам слушно, зі справедливості належиться, але робім це мудро і хоча становчо, але дуже тактовно, бо підчеркую це, є такі виняткові обставини, яких ще хіба ніколи не було, що ці два братні слов'янські і християнські народи — українці й поляки — конечно повинні жити в згоді. Це буде з великою користю і для одних, і для других. Знаємо з історії, що з незгоди між нами все користав хтось третій, на велику школу і одних, і других. До цього вже більше не можна нам допустити. В цих виняткових обставинах гура-патріотизмом нічого доброго не вдіємо. Стараймося забути про ці всі страхіття, що їх пережив наш український многострадальний народ і ми самі, хоча це не є таке легке, але за тих, що віддали своє життя за волю свого народу й нашої дорогої Батьківщини, а також і за всіх, що зістали замучені на смерть без жодної вини, у своїх молитвах не забуваймо, бо це наш святий християнський, а також і національний обов'язок.

Амінь.

Промова Президента міста Явожна pana Andrzeja Węglarza

Wielce Czcigodni Księża Biskupi, Przedstawiciele Władz Państwowych, Przedstawiciele Władz Ukraińskich w Polsce!

Jest mi niezmiernie miło uczestniczyć w dzisiejszej uroczystości. Znajdujemy się wszyscy w miejscu, gdzie pochowane są ofiary Obozu Jenieckiego. Dzisiejsza uroczystość ma uczcić Ich pamięć. Jest ofiarą za spokój ich duszy.

Podobnego rodzaju uroczystość odbyła się rok temu, kiedy władze Samorządowe Jaworzna uporządkowały ten teren. Teren, gdzie Państwo stoicie, był zarośnięty, nieuporządkowany, porośnięty przez chaszczę, krzewy i krzaki. Chcieliśmy tym czynem przywrócić go ludzkiej pamięci. Uczynić go widzialnym na co dzień, dla każdego, kto przechodzi drogą przez ten las.

Myślę, że nadszedł czas, aby wszyscy — i Polacy, i Ukraińcy przeszli na trochę inną zasadę współpracy. Myślę, że pora, abyśmy wszyscy spojrzeli w przyszłość. Abyśmy nie wykorzystywali swoich wzajemnych przewag, krzywd. Nie musimy w tej chwili rywalizować ani na terenie ideologii, ani na terenie militarnym. Nadszedł czas współpracy kulturalnej, współpracy handlowej i gospodarczej. Jako gospodarz tego miasta dla wszystkich tych, którzy leżą w tej ziemi, dla wszystkich tych, którzy w tym obozie byli, dla wszystkich tych, którzy stracili swoich bliskich w Jaworznickim obozie, mówię Wam dziś, jako gospodarz tego miasta — przebaczcie.

Митрополит Андрей Шептицький (нар. 1865 — помер 1944)

*«Бо ти, Господи, уповання моє.
Всевишнього поклав ти, як прибіжище твоє»
(Пс. 90,9)*

Опі слова кожночасно промовляємо, коли служимо парастас. Багатьом із нас Господь стається великою надією у терпіннях, недолях, у радості та горі, у житті, як також прибіжищем, до котрого завжди можемо прибігати.

Ті слова псалми також можуть стати своєрідним мотто — супровідною думкою тих, котрі відійшли у вічність, а життя своє справді провели по Божому, у страсі Господньому, виконуючи Всевишнього веління.

1-го листопада саме народ наш вшановує пам'ять усіх тих, що загинули за волю і незалежність нашого українського народу.

Перше листопада — це також день особливої пам'яті про Митрополита Шептицького, голову Української Греко-Католицької Церкви протягом від 1900 до 1944 року, як також пам'ять про всіх єпископів замучених, закатованих священників, монахів, монахинь і вірних.

Згадаймо ото ж цього великого Князя нашої Церкви і Народу, попередника світлої пам'яті Патріарха Йосифа Сліпого.

Народився він — Слуга Божий Андрей 29 липня 1865 року у Прилбичах (маєток його батьків) біля Яворова, що в Західній Україні. Його батьки — це граф Іван і Софія з роду Фредро. На Святому Хрещенні отримує ім'я Роман. Батько був уже латинського обряду, хоча був з роду руського і почувався русином. Родова традиція, бо ж рід Шептицьких — це один з найстарших боярських родів Галицької землі і сягає десь XII століття, видав з-поміж себе багатьох єпископів, митрополитів, що служили нашій Церкві. Ото ж оця родова традиція розбудила в молодому Романі почуття національної приналежності до українського народу, а зацплена його глибокорелігійною мамою побожність спонукала його до того, щоб жити монашим життям у Чині Св. Василя Великого. До монастиря Василян вступає у Добромилі 1888 року. У монастирі отримує монаше ім'я Андрей. 22 серпня 1892 року приймає чернечу схиму і ієрейські свячення з рук єпископа Юліана Пелеша. Маючи вже закінчені студії і докторат з права, ієромонах Андрей закінчує докторатом також філософські та богословські студії. У монашому чині скоро переходить від одного призначення до другого, врешті, будучи професором богослов'я у Кристинополі (теперішній Червоноград у Західній Україні), отримує 17 вересня 1899 року сан станіславівського єпископа (Станіславів — теперішній Івано-Франківськ). На цьому пості пробув лише один рік. В тому часі, як єпископ займається шкільною молоддю, відвідує її, дає стипендії, уділяє великопосні

лит засновує також Богословське Наукове Товариство. Закладає Народну Лічницю, що стає єдиним українським шпиталем у Львові.

Протягом свого володіння Церквою Митрополит пише пастирські послання до своїх вірних (є їх понад 150).

Окремою сторінкою його діяльності є монашество і дбайливість про його розвиток. Особливу увагу звертає на жіночий Чин Сестер Василянок. Наслідком його дбайливості був зріст покликаних в жіночих монастирях. Засновує східну вітку західного згромадження Отців Редемптористів. Оновлює також суто східне монашество — Отців Студитів.

В час польської окупації і так зв. «пацифікації» заступався за нашим народом. Коли у Східній Україні шалів сталінський терор із штучно викликаним голодом, що поглинув мільйони українських жертв, Митрополит видав разом з іншими єпископами Пастирське послання, в якому протестував проти варварського нищення нашого народу. У 1936 р. пише послання, спрямоване проти комунізму. У 1938 році, коли тодішня польська влада почала масово руйнувати православні церкви, що на Холмщині, Митрополит пише гострий протест. Хоч польська влада його конфіскує, все ж таки світ довідується про цей лист.

Друга світова війна зовсім знівечила унійні плани Митрополита.

Ще під час німецької окупації пише лист до Гімлера «Не убий», спрямований проти винищення німцями жидів і використання до того наших людей.

Останні роки життя Митрополита були його тяжким хрестом. Майже 80-літній старець уже від кільканадцяти років спаралізований і на інвалідському візку, не лише мусив керувати нашою Церквою, але також мусив дивитися на ті спустошення, що їх наносила друга світова війна: німці та більшовики.

Ціле своє життя Митрополит намагався скріпляти духово, культурно і економічно свій народ, тому так ретельно дбав про розвиток релігійного життя, засновуючи, між іншим, нові монаші Чини, згромадження. Помагає Науковому Товариству ім. Шевченка, «Просвіті», «Рідній Школі», товариству «Сільський Господар», пластунам та іншим організаціям.

Митрополит Андрей, вмираючи, передбачив у духовному видінні руїну нашої Церкви, але також і її воскресення, що саме здійснюється на наших очах не у сні, а наяву. Митрополит помер 1 листопада 1944 року. Похоронено його у підземеллях собору Св. Юра у Львові.

Хай світла пам'ять про того Митрополита Андрея буде серед нас, а й Він сам, що втішається світлом Божого лиця, хай благословить нас, весь український народ на ту нелегку путь братолюбія, згоди, єдності Церкви й Народу, а й повної незалежності духа й тіла нашого народу.

о. Петро Гудко

*

Починаючи від наступного номера у «Перемиських дзвонах» будуть друкуватися листи о. Андрея Шептицького до Матері.

Редакція

реколекції. Не забуває і про в'язнів, їм також уділяє реколекції, сповідає.

17 грудня 1900 р. Папою Левом XIII іменованій галицьким Митрополитом. Його врочистий вхід у соборний храм Св. Юра у Львові відбувся 17 січня 1901 року. Цей храм, до речі, збудували його предки — Анастасій і Лев Шептицькі.

Митрополит Шептицький протягом 44 років розвинув багату й різноманітну роботу для добра Церкви. Однак, найголовнішим мотивом його діяльності була душпастирська праця. Візитуючи парохії, Митрополит сам уже зранку сповідав, а відтак проповідував. Митрополит дбав також про душпастирську опіку над нашими поселеннями в Боснії. Два рази відвідав США і Канаду і раз Бразилію, Аргентину, щоб там проповідувати Слово Боже. В час I світової війни ув'язнений був царськими військами. Після трирічного заслання організує Католицьку Церкву в Росії і на Східній Україні. Ідея церковної єдності — зближення та поєднання нашого українського народу і ті дві головні вітки Христової Церкви, що в Україні (православну і католицьку), була одним із головніших завдань Митрополита Андрея. Він стає справжнім Апостолом поєднання не лишень у нашому народі, але і серед росіянів та білорусів. Організує унійні з'їзди у Велеграді. Два свої великі полання присвячує саме темі про поєднання. Нав'язує контакт із православними митрополитами, єпископами і науковцями в Україні. Завдяки Шептицькому і в Росії твориться Католицька Церква. Кінець кінцем на те, щоб вивчити й виховати кращих священників — апостолів церковного єднання, Митрополит у 1929 р. засновує у Львові Богословську Академію. Ректором стає о. Йосиф Сліпий. Митропо-

Про що пишуть інші

В альманасі «Між сусідами», підготовленого діячами фундації св. Володимира в Кракові, на 56 сторінках друку поміщено біля 30-ти статей, які охоплюють проблематику культурно-політичного життя над Віслою і Дніпром. Альманах відкривається двомовним текстом, присвяченим тисячолітньому співіснуванню українців і поляків в аспекті хрещення у 966 і 988 роках та функції покликаної фундації св. Володимира в Кракові у формуванні ходу двох сусідських народів у другому тисячолітті. На дальших сторінках публікується матеріал з міжнародної конференції, присвяченої «Незалежницьким прагненням українців у XX столітті» з мотто «Той, хто хоче добра Польщі, повинен також хотіти вільної і демократичної України. Той, хто хоче добра України, повинен бажати повністю суверенної Польщі», яке взято з виступу проф. Єжи Дамроша з Варшави, який був учасником згаданої конференції. Обговорюючи коротко характер конференції, в якій брали участь поруч з українськими і польськими вченими з України, Польщі, Франції і Канади, прибули депутати Верховної Ради України, члени влад Руху, польського Сейму і політичних партій, представники преси з Польщі і України та Польського й Українського телебачення. Публікується фрагменти виступів учасників, а між іншим відомого історика, автора «Історії України» проф. Варшавського університету Владислава Серчика, д-ра Любомира Сеника — голови Львівської крайової організації Рух, проф. Лешка Мазепи — першого голови Товариства польської культури Львівщини, проф. Анджея Кавчака — заступника голови конгресу канадської полонії з Торонто, Анджея Іздебського з політичної ради Конфедерації самостійної Польщі (КПН), Владислава Муляви — заступника голови Ради колеґії Руху, члена Демократичної партії України та слово проф. Анджея Кавчака на завершення конференції, який звернув увагу на те, що доповіді на конференції мали велику політичну й ідейно-гуманну вартість, та що всі учасники конференції навчилися дуже багато й отримали те, що для людського діяння є основою, а саме певний запас знань, спираючись на який можемо будувати на цих землях, на Україні і в Польщі, яесь ліпше суспільство, ліпше майбутнє для наших дітей і для майбутніх поколінь, майбутність вільну від тоталітарної пошесті комунізму, вільну від цих переростів націоналізму, від антагоністичних постав, які ділять нас і які також викликають стільки неконструктивного терпіння.

Любомир Пушак обговорює хід наукової конференції, присвяченої вшануванню пам'яті Богдана Лепкого, організаторами якої були — крім фундації св. Володимира — також Комісія слов'янознавства відділу Польської Академії Наук у Кракові та Ягеллонський університет. Доповідачами були проф. Р. Лужний, Володимир Мокрий, Е. Вісьневська, Ф. Неуважний, Р. Рдишевський, М. Сивицький. Про краківську друкарню Ш. Фіоля в 500 роковини від дня її заснування пише на сторінках альманаху Юрій Гаврилюк, звертаючи увагу на те, що з'явилися у ній перші

в світі чотири богословські книги, писані кирилицею. Вказує також, що книги були підготовлені за допомогою русинів, знавців церковно-слов'янської мови та що складачами книг були також русини — Гаврило, Богуш та Іван.

Про живу історію українознавчих зацікавлень краківських студентів пише Володимир Мокрий, звертаючи увагу на те, що у 1991 році майже без жодної виступки у засобах масової інформації про набір студентів на українську філологію Ягеллонського університету зголосилось 100 кандидатів на 15 тоді виділених місць (у 90% польської національності) і що у більшості з 40 прийнятих студентів дорога до української філології почалась внаслідок своєрідного відкриття у 80-х роках, що за східним кордоном Польщі живе не один радянський, себто російський народ, але українці, білоруси, литовці, які почали відкрито прямувати до своєї державності. По обговоренні мотивацій, якими керувались студенти, обираючи україністику, а саме: кирило-мефодіївські традиції, перспектива праці в дипломатії, походження мами, охота пізнати своє коріння, праця старшого брата на Україні, охота праці для поправи польсько-українських стосунків, понижуюча гідність поляків, поведінка перемишлян — членів комітету оборони костела кармелітів, мрія бути вчителем української мови і літератури, продовження вчительських традицій батьків — автор звертає увагу на роль в цих мотиваціях веденого в університеті від 70-х років лекторату української мови, семінару історії української культури та низки високо оцінених магістерських праць. В статті обговорюються також українознавчі праці Івана Зілинського, Василя Стефаника, Івана Труша, Богдана Лепкого, котрі краківський період своїх творчих біографій згадували як один з найкращих та на багаті пам'ятки з минулого, які є в краківських музеях та архівах, а між іншим грамоти з XIV і XV віку, писані кирилицею, оригінали листів Шевченка до Б. Залеського, лист Миколи Гоголя до Б. Залеського, писаний українською мовою, листи П. Куліша до Крашевського тощо.

Львівські акценти краківських Днів — це тема статті про Дні української культури в Ягеллонському університеті, які дали змогу краків'янам познайомитись з багатою культурою українського народу від Київської Русі до наших днів та про роль у цій презентації Студентського братства Львівського університету. На дальших сторінках альманаху обговорюється часопис українців Підляшшя «Над Бугом і Нарвою», постанови I-го з'їзду Об'єднання лемків у Польщі. Про історичне минуле — «Підляшшя — земля на перехресті» — пише Юрій Гаврилюк. В статті вказується на походження назви, перебування Підляшшя в складі Галицько-Волинського князівства, виникнення на зламі XIV і XV століть польських поселень дрібної польської (мазовецької) шляхти, колонізацію околиць Заблудова (XVI ст.) та річки Наровки (початок XVII ст.) білорусами, про полонізацію сіл і міст на західних окраїнах української території, де в першій половині XIX століття українське населення Дорогичина (як уніати, так і православні) вживало вже польської мови. На Північному Підляшші біля 1800 року проживало біля 40 тисяч українців (38 тис. уніатів і 2 тис. право-

славних). В 1839 році унія тут була ліквідована і все населення піддано під нагляд Російської Православної Церкви. Натомість на півдні російський уряд вирішив ліквідувати унію шойно в 60-х роках після польського Січневого повстання, застосовуючи жорстокі репресії, які довели до конфліктів. Наслідком цих подій була зміна віросповідання бувших уніатів Південного Підляшшя і Холмщини на римо-католицьке, зрікаючись також рідної мови і звичаїв. Маніпуляція українським населенням Підляшшя продовжувалась також в II-й Речіпосполитій, коли в переписі населення з 1921 року в Більському повіті «начислено» тільки 66 осіб (!) української національності; решту записано як «православних поляків» та «білорусів» (число білорусів збільшилось з неповних 10 тисяч в 1897 р. до понад 40 тисяч у 1911 р.). На Південному Підляшші в 1917-1918 рр. діяв український осередок в Білій Підляській, який був організатором українського шкільництва, мав власне книжкове видавництво і тижневик «Рідне слово», але все було придушене польською владою з ліквідацією значної кількості церков включно. Деякі відродження українського культурно-освітнього життя в 1939-1944 роках було перервано виселенням в Україну та акцією «Вісла». У 80-тих роках прийшов черговий період, коли за причиною невеликої групи молоді підляської інтелігенції відроджується українство і надіємось, що це буде тривалий процес повертання в сторону свого справжнього коріння.

«Українське питання у польському парламенті» — це реляція з діяльності першого посла-українця Володимира Мокрого, який своєю посольською діяльністю в так би мовити українській проблематиці займався, між іншим, винесенням української справи на міжнародний форум, виступаючи в Європейському парламенті з критичними зауваженнями щодо незрозуміння М. Горбачовим потреби запевнення повноправного місця в європейському домі окремим незалежним народам, а згодом були виступи та переговори з політиками і парламентаристами в Римі, Канаді, Норвегії, Німеччині, Ленінграді, Вільнюсі, США з переказом своєрідних послань для багатьох політиків з президентом Бушом включно. Другою групою проблем, яким посол В. Мокрий старався надати відповідний вимір, це встановлення безпосередніх контактів між вченими та іншими групами діячів різних організацій та політиків Польщі та України і взагалі народів Східної Європи. І, очевидно, була й третя проблема — це справи життя української меншості в Польщі, а особливо засудження акції «Вісла», до чого слід було підготувати перш за все групу парламентарів, які б хотіли зрозуміти цю проблему та допомогли б внести проблему національних меншостей в нову конституцію. Не без ініціативи посла В. Мокрого зродилось кілька постанов Сейму, в тому з нагоди проголошення суверенітету України та ряд інших звернень, які торкалися лісів на Лемківщині, лист Леха Валенсі до учасників II-го з'їзду Руху в Києві, а також пропозиція виділення 9-ти мандатів для національних меншостей в чергових виборах до Сейму РП. Оpubліковано також кілька рецензій на такі видання, як «Польща-Україна — 1000 років сусідства», яка вийшла старанням Південно-Східного Інституту в Перемишлі, «Солло-

гіум народів» — матеріали симпозіуму в Лодзі, присвяченого литвинам, білорусам, українцям і полякам — прогноз на поєднання, де вже у 1987 році представлено спробу порівняння АК з УПА пером Богдана Скарадзінського та названо акцію «Вісла» злочинним діянням польських військових з'єднань представником польських публіцистів Тадеушом Ольшанським. Рецензуючи «Нарис історії Польщі 1864-1939» Яна Малецького, підкреслено однозначність автора по відношенні до Східної Галичини, коли він пише, що «...число поляків в Галичині сягало дещо понад 20% населення. Були вони однак розпорошені, і в кожному повіті, окрім Львова, не творил більшості...». Звернено також увагу на чітке становище автора «Історії» щодо права українського народу до державності в таких словах: «Українське повстання і його перші успіхи були для поляків великим заскоченням. Польське суспільство, власне приступаюче до будування власної держави, проявило цілковитий брак розуміння для самостійницьких стремлінь «русинів», а вибух повстання вважало наслідком антипольських махінацій Відня і Берліна». Третя рецензія відноситься до книги спогадів Омеляна Плеченя «Дев'ять років в бункері. Спомини вояка УПА», яка вийшла в перекладі на польську мову завдяки люблінському видавництву «Такт». Звернено увагу на те, що є це перша цього роду книжка, в якій польський читач має нагоду перший раз глянути на історію післявоєнних польсько-українських відносин очима другої сторони.

Зацікавлені мистецтвом знайдуть в альманасі творчі біографії двох українських художників — Анатолія Марчука з України і Тирса Венгриновича з Кракова, а також довідку про церкву св. Дмитра Мученика в Цівкові б. Перемишля і ікону Божої Матері з церкви в Корчміні б. Замостя. На увагу заслуговує стаття «Від конфлікту до порозуміння», в якій Богуміла Бердиховська звертає увагу на потребу партнерського трактування стосунків між Україною і Польщею, чого в історії бракувало і що було причиною трагічних в наслідках подій під час другої світової війни. Йоанна Ключік в своєрідний спосіб подає критичні замітки про антиукраїнську «творчість» своєрідних «знавців» спільного минулого, за яких вважається Едвард Прус, Яцек Вільчур та Єжи Сльонський.

Крім наведеного, опубліковано кілька заміток з приводу конференції, присвяченої Б. Лепкому, вислів одного з найвидатніших сучасних художників — проф. Юрія Новосільського з Кракова, який тим разом зробив сюрприз і замість про мистецтво, чого сподівались присутні на зустрічі, забрав голос на тему української мови, яка, на його думку, є свого роду феноменом, якщо нищена століттями не пропала, та що росіяни мають свого роду український комплекс, який виникає з того, що Україна має свої коріння в Київській Русі, а не маючи цього, росіяни не уявляють собі майбутнього без України. В цілості альманах є справжньою і доброю лекцією історії двох сусідів, яким прийшлося жити побіч — одному над Віслою, а другому над Дніпром, хоч назва ця полякам не нагадує подібних рефлексій, як українцям Вісла.

Вісті з-над Сяну

□ Місяць серпень ц.р. залишить у нашій пам'яті відбуті святкування, а саме: 50-річчя УПА і перепохоронення Патріарха Йосифа Сліпого.

На ці свята Перемишль також готувався. І так 6 серпня на святкування УПА до Києва виїхало 9 осіб. На ці святкування із Польщі приїхало 101 чоловік. Як відбулось це святкування буде обговорено в окремій статті.

□ 27 серпня виїхало багато людей із Перемишля до Львова, щоб взяти участь у перепохороненні Патріарха Й. Сліпого. Вісім років тому він помер на 92 році життя у Римі. Там був похований у церкві св. Софії. Вмираючи просив, що «коли буде вільна Україна, то поховайте мене в храмі Св. Юра у Львові» і у 100-ті роковини від дня народження, вже за Вільної України була можливість перевезти тіло Патріарха. Літак українського війська привіз його домовину з Риму до Львова. Перепохоронення було дуже врочисте. Сотні тисяч вірних з цілої України брали у ньому участь. Якже мило було зустріти старенького 96-літнього Патріарха УАПЦ Мстислава, Папського нунція у Києві, усіх владик, як греко-католицьких, так і УАПЦ, а також заграничних дипломатів, владу Львова, області, багато депутатів. Президент України Леонід Кравчук також знайшов час, щоб взяти участь у величавому Богослужінні у Святоюрській кафедрі. У цьому так торжественному святі перепохоронення Патріарха Й. Сліпого, де взяли участь сотні священників, монахів і сестер та численні тисячі мирян була також чудова погода. Здавалось, що вся Вселенна влучилась у це торжество. У Кафедрі відкрито металеву труну, у якій привезено із Риму Блаженного Патріарха. Показалась скляна труна, через яку було видно Патріарха. Виглядав як живий, що він вчора положений до цієї домовини, а це було тому вісім років. У цій скляній труні учасники перепохоронення прощали покійного Патріарха. Так залишено труну до понеділка 31 серпня, щоб дати змогу попрощатись усім бажаючим. Усі ці 4 дні й три ночі йшли люди, щоб попрощати Патріарха. Ніхто не був у силі їх перелічити та багато більше мільйона з ним прощалось. З Перемишля 30 серпня їздило ще автобусом 26 осіб. В понеділок, 31-го труну покійного Патріарха зложено у підземелля Кафедри, де спочив біля Митрополита А. Шептицького.

□ 1 вересня розпочався навчальний шкільний рік. В українській початковій школі ця подія відбулася вдруге. В цьому році до нульового класу записалось 22 дітей. Вже розпочав навчання 8 клас. Усіх учнів в школі — 167.

□ 21.9. 1992 на різдво Пресвятої Богородиці у православної церкви в Перемишлі відбувся храмовий празник. На цю урочистість прибув із Сянока Владика Адам та священники з Кальникова і Молодович. Приїхав також хор зі священником зі Стрия — Україна. Відправлено Архієрейське Богослужіння, на якому

чудово співав прибулий із Стрия хор. В пообідніх годинах організовано ватру. Молодь спільно з гостями розважалась до пізньої ночі. Залишилась мала згадка у присутніх на довший час.

□ 24.9. у Народному домі відбулось засідання Правління Перемиської ланки ОУП, на якому крім справ біжучих, обговорено і рішено зложити протест проти розібрання купола на бувшій греко-католицькій Кафедрі в Перемишлі. Рішено представити таке слово: «Воевідське і Міське правління Об'єднання українців у Польщі — відділ в Перемишлі, висловлює протест проти замірам розібрати купол на бувшій греко-католицькій кафедрі в Перемишлі. Купол цей стоїть 200 років і вписався на тривале у образ Перемишля та становить цінний архітектонічний пам'ятник. Костел оо. кармелітів у такому вигляді сів увінчений у багатьох митців і фотографів. Крім цього для нас українців становить цінну вартість та є частиною нашої історії. Знесення куполу і так не затре слідів українства в Перемишлі, а спричиниться до утруднення добросусідських польсько-українських відносин в Польщі і на Україні. Покликування на лихий технічний стан, який становить загрозу для оо. кармелітів є лиш претекстом до розібрання купола. Цінні пам'ятки завжди є піддані реновації або реконструкції. Оскільки є така потреба то одну з цих метод належить ужити до згаданого вище купола. Справа костела кармелітів принесла нашому місту неславний розголос у Польщі та на світі. Звертаємось до влади костельної і світської міста Перемишля о покиннення заміру відносно усунення купола».

□ 27 вересня у дуже ранніх годинах виїхало із Перемишля два, переповнені людьми, автобуси до Явожна, де у роках 1947-49 був концентраційний табір для українців. Біля 160 осіб там згинув смертю мучеників. На цьому місці поставлено березовий хрест. На посвяченні цього хреста прибуло до Явожна понад 1000 осіб із усіх закутин Польщі, де живуть українські родини. Бувши в'язні цього табору ішли з малими хрестами, які після закінчення Богослужіння, поставлено на могилах зроблених на скоро. Вони були неоправлені. На це святкування прибуло багато греко-католицьких і православних священників. Багато із них були там в'язні. Прибув також Владика Мартиняк. Були також президент міста Явожна, представники президента, міністра культури та від воєводи, та кілька послів до Сейму. Був також представник з України — Іван Гель та посол України в Польщі — Теодозій Старак. Після посвячення хреста та відправлення Панахиди почались промови і привітання від Владики та мирян. Закінчилась офіційна частина, почалось Богослужіння. Це ж свято Воздвиження чесного хреста. Службу Божу відправляв Владика Іван з участю 5 священників. Крім святкування відбулось багато зустрічей. Зі сльозами на очах декотрі зустрілись вперше по звільненні з табору. Були це сльози радісні зі щастя, що Всевишній дозволив їм пережити ці грізні і незабутні хвилини, та дочекались днів приїхати тут і зустрітись з друзями. Говорить народне прислів'я «правдивих друзів пізнається у біді», а так вони пізнались. Розходились усі з надією зустрітись знов через рік.

□ Недалеко Перемишля на схід лежить невелике село Клоковичі. Декільком українським родинам у 1956 році вдалось повернутися із півночі на свої рідні оселі. Стояла там залишена невелика дерев'яна церквіця збудована в 1856 році. Недалеко від цього села виросло друге, також невелике село, Молодовичі. До нього також повернулося кілька родин. Там рівнож є дерев'яна церквіця збудована в 1923 р. Повернені селяни, прагнучи рятувати ці церкви від цілковитої руїни, zorganizували православну парохію. На католицьку тоді не було змоги і таким-то чином ця православна парохія удержалась до наших днів.

Так зложилось, що у Клоковичах є церква з храмовим празником Святої Покрови. В цьому році постановлено урочисто провести цей празник. Запрошено Владика Адама із Сянока, священників із православних недалеких парохій, а також з України. А треба сказати, що Клоковичі є під границею України і тому на цей празник запрошено гостей із сусіднього села Нижанковиць, що вже є на Україні. Дякуючи прихильній поставі пограничників, як з України, так і з Польщі, з Нижанковиць прибуло біля 500 осіб, а разом з ними аж чотири священники. Урочистостям цього храмового празника ще дописала гарна чудова погода. Таке величаве святкування в Клоковичах було вперше по війні. Залишиться воно на довго, як у клоковичан, так і у всіх учасників цього свята.

□ 16.10. в Перемишлі вже вдруге відбулось пасування першокласників на учнів української початкової школи імені Маркіяна Шашкевича. До школи з першокласниками прийшло багато батьків, щоб величаво відсвяткувати цей день. Для 28 першокласників це була справжня подія, яка залишиться на ціле довге життя. Учні старших класів та наші найменші підготували на це свято гарний монтаж віршів та пісень. Першокласники одержали цікаві подарунки — керамічну медаль — емблему школи з візерунком М. Шашкевича роботи Тирса Венгриновича з Кракова.

На торжество це завітала делегація зі Львова на чолі із мером міста паном В. Шпіцером. Це додало ще більшої поваги урочистості. З цікавими промовами виступили директор Школи пан Ю. Бак та мер міста Львова пан В. Шпіцер.

□ 17.10. перемиський драмгурток і церковний хор виїхали на Україну із виставою «Сторінки історії Перемишля». У Львові наших драмгуртківців зустріла делегація на чолі з Паном В. Середою — головою Товариства «Надсяння». Було між ними дві жінки з Нового Роздолу, які сіли до нашого автобуса і поїхали з нами 60 км від Львова. У Новому Роздолі приїхали ми до Народного Дому, де привітали нас хлібом. Недалеко від Народного дому є Пенсіонат, у якому приготовлено нам обід та нічліги. Скоро по обіді повернули ми до Народного дому і готовились до виступу. Зал Народного Дому заповнився людьми, які прибули на виступ. Перемиський драмгурток списався знаменито. Вистава була дуже цікавою, розповідала про культурно-освітні події напротязі віків. Рясні оплески були доказом задоволення присутніх та нагородою драмгуртківцям за труд.

Переночували у Пенсіонаті та рано поснідали і поїхали до Львова. У Львові наш хор співав на Богослужінні у церкві Преображенській. Обід ми зїли в ресторані в Ратуші. По обіді пішли до Дому офіцера

(бувший Народний Дім), де відбулась вистава. Про наш виступ оголосило Львівське телебачення і радіо, а також розклеєні афіші. Зал Дому офіцера заповнився. Вистава усім подобалась, про що свідчили часті оплески. Вечером ми виїхали у поворотну подорож до Перемишля. Драмгуртківцям і хоріві та усім глядачам залишились милі згадки про пережиті хвилини, які проходили дев'ять віків в Перемишлі.

□ 31.10. відбулась Академія з нагоди 74 річниці листопада в Перемишлі. Народний дім в Перемишлі на цю подію ждав аж 49 років. Академія цього змісту відбулась ще в 1943 році. Увесь день 31 жовтня ішов дощ. Хоча була непогода, то все ж таки знайшлося багато людей, які, незважаючи на дощ, прибули, щоб звеличати цю подію, на котру так довго ждали. Академію zorganizувало ОУП-Перемиське відділення при допомозі Товариства «Надсяння» зі Львова. Львів недалеко, всього 96 км від Перемишля і хоч так близько, прийшлося львів'янам їхати сюди увесь день. З ансамблем «Антей» та поодинокими артистами приїхав також голова «Надсяння» пан В. Серeda. Академію відкрив голова ОУП Перемиського відділення пан Я. Сидор, привітав прибулих гостей і усіх присутніх та запросив історика зі Львова пана М. Литвина прочитати доповідь на тему. Доповідач з'ясував цю подію і детально розповів як це відбувалось тут у Перемишлі. Свої слова удокументував відозвами, заявами і трьома номерами газети-часопису, які появились в Перемишлі у цих днях. Розпочалась артистична частина Академії. Вступне слово до присутніх дуже гарно сказала пані доцент Любомира Яросевич — викладач Львівського університету. Відтак виступив народний артист України Степан Степан, який заспівав пісню Левка Лепкого, брата Богдана Лепкого «Чуєш, брате мій». Наступними були дві стрілецькі пісні, виконані при звуках бандури панєю Наталією Гіль — донькою виселенців із села Бушковичі. Пані Наталія вела увесь час конференсьє, тобто заповідала наступних виступаючих та назви пісень, які будуть виконуватися. Знову виступив Степан Степан із піснею «Чом, чом, земле моя». Він проспівав пізніше ще пісню «Ой, вербо, вербо». До незабутніх пісень належить виконання пісні «Боже Великий». Співала цю пісню артистка львівського театру, на жаль, не запам'ятав її прізвища, в супроводі скрипки і гітари. Гітарист цей заспівав пісню «Моя Україно прекрасна, вставай». Було проспівано ще багато чудових пісень. Перемиський ансамбль «Бандура» заспівав пісню «Лелека», а церковний хор співав «Коли Ви вмирали» та пісню «Ви жертвою в бою». Солістка львівського театру заспівала «Ой, одна я, одна» та «Віють вітри». Відтак виступив ансамбль «Антей», який дуже гарно виконав пісню «Благослови, душе моя, Господа» і М. Вербицького «Алелуя» та в'язанку (6 пісень) УПА, які перемишлянам були майже незнані, а також в'язанку стрілецьких пісень. На сцену вийшов соліст В. Дуда і при співучасті ансамблю заспівав зворушливу пісню «На славній річечці, на Сяну». Відтак вийшли на сцену всі співаки, а голова ОУП пан Я. Сидор подякував усім за участь в Академії. Голос забрав пан В. Серeda, який коротко з'ясував присутнім події останніх днів у Львові. На закінчення заспівано народний гімн «Ще не вмерла...». Пам'ять цього вечора в усіх залишиться у серцях на довгі часи.

Олекса Снігур

Вісті з України

● Почав виходити журнал «Військо України». Його видавці — Головне управління головнокомандуючого Національної гвардії України, Спілка офіцерів України, Творчий колектив редакції. Журнал розрахований на широке коло читачів. У першому номері вміщено «Марш Війська України» на слова відомого поета Дмитра Павличка. Ось текст *Маршу*:

*Не блакитний меч Дніпра гуде.
Не гримить тиєниця міднокоса —
Військо йде як сонце молоде,
В славі Богуна і Кривоноса.*

Приспів:

*Ми — армія воскреслого народу.
Що тристолітнє розламав ярмо.
Наш прапор Україну і свободу
Покласти в домовину не дамо.
Нас провадить правда, а не мета.
Нас веде любов, а не покута.*

Сяє наша зброя золота.

Волею козацькою обкута.

Приспів:

*Січове стрілецтво та УПА
будуть з нами враз на полі бою.*

Чи видюща куля, чи сіпа —

Рідний край закриємо собою.

Приспів:

● В селі Шевченкове (колишня Кирилівка) Звенигородського р-ну, що на Черкащині, згоріла копія хати, в якій минуло дитинство геніального поета. Справжнє обійстя його батька Григорія Івановича, згоріло ще наприкінці минулого сторіччя. Стараннями ентузіастів — науковців, архітекторів три роки тому меморіальну хату Шевченкового дитинства було відтворено у первісному вигляді. Але її судилося вмерти вдруге.

● Музей Буковинської діаспори. Ще одним науково-культурним і громадським центром збагатились Чернівці. Тут у двоповерховому осібняку, який раніше використовувався під готель колишнього обкому партії, відкрито Музей буковинської діаспори. На його стендах і вітринах розміщено близько дві тисячі експонатів, пов'язаних з життям і діяльністю вихідців з прикарпатського краю за кордоном.

● У Полтаві розпочалися петлюрівські читання. Очікується, що незабаром одну з центральних вулиць міста буде переіменовано на вулицю Симона Петлюри.

● Олімпійська чемпіонка Ольга Брізгіна першою серед українських спортсменів удостоєна почесною відзнакою Президента України.

● Харківське приватне видавництво «Баркар» першим в Україні підготувало до друку і в недозві видасть антологію поезії політичних в'язнів колишнього Союзського Союзу. До збірки ввійдуть як вірші відомих вже поетів, так і перші публікації авторів, ще не знайомих широкому читацькому загалу. Оформив обкладинки видання харківський художник Валерій Боднар.

● УПА їде в Донбас. Міська рада «Меморіалу» в Донецьку ухвалила виділити кошти на телепередачі про участь УПА в боротьбі з німецькими фашистами в Донбасі. Фільм зніматиме вчитель історії одинокої школи з українською мовою в Донецьку.

● Чотирьома мовами виходить нині газета Верховної Ради України «Голос України». Попри державну українську, частина тиражу дублюється російською мовою. А від недавна організовано випуск болгарською та єврейською мовами. «Роден Край» і «Єврейські Новості» видаються в Одесі як тижневик.

● Дитячий садок «Зоряний» в Сумах (Східна Україна) проводить експеримент — там слухають Закон Божий і вивчають іноземну мову, навчають дітлахів гри на піаніно, а дівчаткам викладачі вузів (вищих учбових закладів) читають лекції на тему, що повинна знати в особистому житті дівчинка, дівчина, дружина й мати.

● У нинішньому навчальному році у Києві залишилось 47 шкіл з російською мовою навчання. Українських шкіл — 276. Ще торік 119 з них було російськомовними. Коли йдеться про першокласників то 24.000 з них вчаться в українських класах, а тільки 3.500 в російських.

● Хорватське підприємство для знімання фільмів з осідком в Загребі підготувало проект телесерії з п'ятьох 30-хвилинних частин про Україну. Теми передач такі: традиційна Україна, Українські козаки, Сучасна Україна, Крим, Українська церква. Телесерії про Україну хорватські професіонали зніматимуть за допомогою фахівців з України. Крім україномовної і хорватськомовної версії цієї телесерії підготовляється англійськомовну версію для її продажу світовим телекомпаніям, а також продукцію відеокасет. Як видно, розвивається співпраця між Україною а Хорватією, бо обі країни є в подібній ситуації. Довгі часи правили ними великодержавні шовіністи, Україною — російські, Хорватією — сербські.

● На кіностудії ім. О. Довженка, режисер Вадим Кастелі знімає кольоровий художній фільм «У пошуках скарбів гетьмана». Єдине, чого поки-що не вистачає, це актора на роль Леоніда Кравчука. Подейкують, що того, хто зуміє зіграти цю відповідальну роль чекає дуже серйозний гонорар. Але поки-що роль Кравчука вільна.

Мирослав Левкович

Український архів готувить до друку том документів до історії українців у Польщі в роках 1944-1946. В часі праць над книжкою, у фондах бувшого Архіву Центрального Комітету Польської Об'єднаної Робітничої Партії у Варшаві (сьогодні це VI-ий Відділ Архіву Нових Актів), серед багатьох цінних документів віднайдено текст звернення тимчасового Українського Громадянського Комітету в Перемишлі до перемиського старости з 7 вересня 1944 р.

Комітет засновано, правдоподібно, зараз після визволення Перемишля. Відомо що початково місцева влада погодилася на його діяльність, допомогла видати у формі летючки листа УГК до старости, запрошувала представників Комітету на державні урочистості. Правдоподібно по кількох місяцях діяльність Комітету була заборонена а його члени, у більшості, насильно виселені з Перемишля.

Читачів «Перемиських дзвонів», яким є відомі всілякі інформації про обставини засновання Комітету, його діяльність, причини і обставини ліквідації, дальшу долю його членів, дуже прошу про зв'язок з Українським архівом.

Євген Місило

До рук Пана Старости в Перемишлі з Українського Громадянського Комітету надійшло ось таке письмо:

До Пана Старости в Перемишлі

У важких обставинах шостого року війни створено тимчасовий Український Громадянський Комітет, який за відомом і згодою Пана Старости як представника Уряду Польської Республіки має завдання дбати про охорону всіх потреб і прав українського населення Перемищини.

Покликуючись на заяву Пана Старости, як делегата Уряду новоповстаючої демократичної Польщі, що Українці не лише по думці букви законів, але и по їх духові будуть мати рівні обовязки і дійсно рівні права громадян — та не лише в теорії, але и у щоденній практиці життя почуватимуться рівноправними громадянами нової демократичної держави, заявляємо від імени українського громадянства свою готовість лояльно співпрацювати для налагодження згідливого співжиття обох народів.

Стоючи на ґрунті найвищої демократії, ми завжди були противниками и осуджували та осуджуємо всякий шовінізм та методи насильств і вбивств, з якої нафти сторони вони походилиб!

Рівночасно стверджуємо, що на терені Перемищини не було організованих шовіністичних виступів одної національності проти другої, що дає нам повну надію на дальше завдання і поглиблення позитивної співпраці.

Для цієї нагоди просимо Пана Старосту о опіку і поміч в наших зусиллях.

ЗА УКРАЇНСЬКИЙ ГРОМАДЯНСЬКИЙ КОМІТЕТ В ПЕРЕМИШЛІ

Мр. Водичка
секретар.

Михайло Вахнюк
голова.

Ч Л Е Н И ;

Др. Червончакевич Цириль,

Др. Мандюк Іван,

Інк. Малець, коопер.

Сютник Василь, робітник.

Іскання Василь, рільник.

Перемишль, дня 7. вересня 1944.

Люблинець Старий — церква Преображення Господнього з 1927 року.
Фото А. Степан